

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені М.П. ДРАГОМАНОВА  
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

**Пояснювальна записка**  
до дипломного проекту магістра  
на тему

**ІЛЮСТРАЦІЇ ДО ТВОРУ РІЧАРДА БАХА  
«ЧАЙКА ДЖОНАТАН ЛІВІНГСТОН» І ФОРМУВАННЯ  
У СТУДЕНТІВ ДОСВІДУ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ**

*Текст містить результати власних досліджень. Використання ідей,  
результатів і текстів інших авторів мають – посилання на відповідне  
джерело*

Виконала: студентка 2 курсу, групи 20  
МГОМ  
ОС магістр.  
023 Образотворче мистецтво,  
декоративне мистецтво, реставрація  
Сухенко Анастасія Олександрівна  
Керівник: Сова Ольга Сергіївна, кандидат  
педагогічних наук, доцент кафедри  
образотворчого мистецтва НПУ імені  
М.П. Драгоманова  
Рецензент: Бойко Оксана Валентинівна,  
старший викладач кафедри  
мистецтвознавства, етнічної культури та  
гуманітарної освіти приватного закладу  
вищої освіти «Арт Академія Сучасного  
Мистецтва ім. Сальвадора Далі



**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

**Факультет педагогічний**

**Кафедра образотворчого мистецтва**

**Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр**

**Напрямок підготовки 02 Культура і мистецтво**

**Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація**

**ЗАТВЕРДЖУЮ**



Завідувач кафедри

професор Шевнюк О.Л.

“20” жовтня 2020 р.

**З А В Д А Н Н Я  
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ СТУДЕНТУ**

Сухенко Анастасія Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) «ЧАЙКА ДЖОНАТАН ЛІВІНГСТОН» РІЧАРДА БАХА  
ТА ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ У  
СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ,

керівник роботи (проекту): Сова Ольга Сергіївна,  
затверджені наказом від “20” жовтня 2020 року №3

2. Строк подання студентом роботи (проекту): **15 листопада 2020 року**

3. Вихідні дані до роботи (проекту): виконано новий авторський твір за темою  
«Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха, робота виконана за допомогою  
змішаних технік графіки – монотипія, туш-перо та комп'ютерні технології.  
Розроблена методика формування досвіду графічного оформлення книги у  
студентів вищих навчальних закладів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

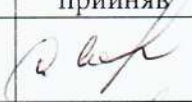

1. Дослідити історичні умови розвитку та особливості графічного мистецтва, а саме книжкової графіки.

2. Проаналізувати творчий доробок сучасних митців за обраною темою дипломної роботи.

3. Розглянути методичні засади навчання студентів закладів вищої освіти з композиції та типографіки у книжковій графіці.

3. Розглянути методичні засади навчання студентів закладів вищої освіти з композиції та типографіки у книжковій графіці.
4. Розробка власної методики навчання студентів закладів вищої освіти з композиції та типографіки у книжковій графіці.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): папір, олія, типографські фарби, туш-перо, ескізи, технологічна карта.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<b>Сова О.С, к.п.н., доцент</b>	<b>20 жовтня 2020р.</b>	
	<b>Сова О.С, к.п.н., доцент</b>	<b>20 жовтня 2020р.</b>	

### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи (проекту)	Срок виконання етапів роботи ( проекту )	Примітка
1.	Затвердження теми дипломного проекту	вересень 2020р.	Викон.
2.	Збір теоретичного, практичного та творчого матеріалу до дипломного проекту	жовтень 2020р.	Викон.
3.	Затвердження ескізів дипломного проекту	жовтень 2020р.	Викон.
4.	Творча робота над дипломним проектом	вересень 2021р.	Викон.
5.	Формулювання і затвердження теоретичних висновків дипломного проекту	жовтень 2021р.	Викон.
6.	Попередній захист проекту	листопад 2021р.	Викон.

7. Дата видачі завдання **20 жовтня 2020 р.**

Студент \_\_\_\_\_ **Сухенко Анастасія Олександрівна**  
( підпис ) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проекту)  \_\_\_\_\_ **Сова Ольга Сергіївна**  
( підпис ) (прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

*Примітки:*

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломної роботи (проекту) і контролю за ходом роботи з боку кафедри і директора інституту (декана факультету).
2. Розробляється керівником дипломної роботи (проекту). Видається кафедрою.
3. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

**ПОДАННЯ  
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ  
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ**

Направляється студент Сухенко Анастасія Олександрівна

(прізвище та ініціали)

до захисту дипломної роботи (проекту)

за напрямом підготовки **02 Культура і мистецтво**

спеціальністю **023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,  
реставрація**

на тему: «ЧАЙКА ДЖОНАТАН ЛІВІНГСТОН» РІЧАРДА БАХА ТА  
ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ У  
СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Дипломний проект і рецензія додаються.

Декан Факультету \_\_\_\_\_



(підпис)

проф. Олефіренко Т. О.

**Довідка про успішність**

Сухенко Анастасія Олександрівна

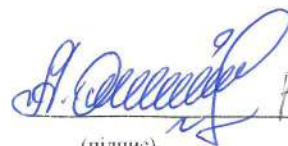
(прізвище та ініціали студента)

за період навчання на педагогічному факультеті з 2020 року до 2021 року  
повністю виконав навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з  
таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно 29,41%, добре 64,71%, задовільно 5,88 %;

шкалою ECTS: A 29,41%; B 47,06%; C 17,65%; D 0 %; E 5,88 %.

Секретар факультету



(підпис)

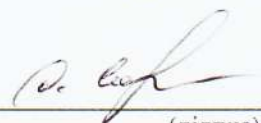
Адамченко Л. О.  
(прізвище та ініціали)

### Висновок керівника дипломної роботи (проекту)

Студент (ка)

Сухенко А.О. викрала кваліфікаційну  
роботу на високому професійному  
рівні у певному обсязі. У роботі  
підтверджено професіоналізм у ви-  
робничій сфері та методичній  
частині. Авторська матеріал знавша  
всестороннє у науковій публікації  
та апробація на міжнародній  
та всерйовій сфері конференцій

Керівник роботи (проекту)



(підпис)

“ 9 ” грудня 2021 року

### Висновок кафедри про дипломну роботу (проект)

Дипломний проект розглянуто.

Студент Сухенко Анастасія Олександрівна  
(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даного проекту в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

образотворчого мистецтва



професор О.Л.Шевнюк

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломної роботи (проекту) та висновок кафедри про дипломну роботу (проект).
2. Формат бланка А5 (148×210 мм), 2 сторінки.

## ВІДГУК НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Сухенко Анастасії Олександрівни

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація  
ОКР магістр

Тема дипломної роботи Ілюстрації до твору Річарда Баха «Чайка Джонатан  
Лівінгстон» і формування у студентів досвіду графічного оформлення книги

Матеріали папір, друк

1. **Актуальність теми** Оновленню методичного інструментарію з навчання  
студентів закладів вищої освіти друкованим технікам при створенні поліграфічної  
продукції присвячено не достатньо уваги, тому це питання наразі є актуальним у  
сучасних реаліях. Дипломантка у своїй кваліфікаційній роботі зосередила увагу  
саме на розширенні та доповненні методики формування у студентів досвіду  
графічного оформлення книги.

2. **Позитивні якості роботи** Виконуючи кваліфікаційну роботу Сухенко А.О.  
створила завершений мистецький твір, а саме ілюстрації до твору Річарда Баха  
«Чайка Джонатан Лівінгстон», якість виконання який підтверджує професійне  
володіння дипломанткою технікою монотипії та вмілого втілення знань з  
композиції книжкового видання. Було вивчено та досконало досліджено вітчизняну  
та світову мистецьку спадщину за обраною темою, проаналізовано низку  
друкованих видань за темою диплому різних видавництв.

3. **Практична цінність висновків і рекомендацій** У методичній частині роботи  
дипломантка продемонструвала високий рівень знань особливостей формування у  
студентів досвіду графічного оформлення книги. Представлені навчальні форми,  
методи і завдання є інноваційними, змістовними. Запропонована авторська  
методика була апробована на Всеукраїнській студентській конференції.

4. **Наявність недоліків** У творчій частині кваліфікаційної роботи є певні технічні  
недосконалості виконання деяких ілюстрацій, що не є суттєвими й не впливають на  
загальне позитивне враження від створеної авторської роботи.

4. **Загальна оцінка роботи** Кваліфікаційна робота заслуговує високої оцінки

Науковий керівник Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого  
мистецтва Національного Педагогічного Університету імені М. П. Драгоманова

  
(підпис)

Сова Ольга Сергіївна  
(прізвище, ініціали)

« 02 » грудня 2021 р.

## РЕЦЕНЗІЯ

на магістерську роботу

студентки 2 курсу, групи 20 МГОМ

Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Сухенко Анастасія Олександрівна

Магістерську роботу на тему:

**«ІЛЮСТРАЦІЇ ДО ТВОРУ РІЧАРДА БАХА**

**«ЧАЙКА ДЖОНАТАН ЛІВІНГСТОН» І ФОРМУВАННЯ**

**У СТУДЕНТІВ ДОСВІДУ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ»**

виконано в об'ємі. а) пояснювальна частина на 36 сторінках; б) ілюстративна частина на 13 сторінках. Магістерська робота включає вступ, 2 розділи, висновки, список використаної літератури та додатки. Актуальність теми роботи, полягає у вивченні типографічних можливостей у поєднанні з ілюстрацією книжкової графіки, які стають все більш актуальним у закладах вищої освіти як в Україні, так і за кордоном. У зв'язку з цим мета дослідження полягає у доповненні та оновленні методичного інструментарію з формування у студентів досвіду графічного оформлення книги; створенні авторського художнього оформлення книги «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха.

Завдання дослідження: дослідити історію розвитку мистецтва ілюстрації та оформлення книги; виокремити особливості створення ілюстрацій та оформлення книжкового видання; проаналзувати творчість митців за темою дослідження та створити авторське художньо-технічне оформлення книги Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон», визначити мету і зміст проведення занять з графічного оформлення книги у закладах вищої освіти; запропонувати методику навчання студентів графічного оформлення книги.

Об'єкт дослідження – навчання образотворчого мистецтва студентів закладів вищої освіти. Предмет дослідження – методика формування у студентів досвіду графічного оформлення книги.

Переваги роботи. автором виконано великий обсяг роботи по дослідженню та вивченню даної теми. Представлена на рецензію робота показує самостійність в підходах до вивчення матеріалу, хороший рівень теоретичної та практичної підготовки. Студент зміг структурувати великий

теоретичний матеріал і виокремити з нього основні моменти, показав себе досвідченим фахівцем, що продемонстрував знання предмета і гарні навички практичної роботи. Було розроблено авторську методику формування у студентів художньо-педагогічних закладів вищої освіти досвіду графічного оформлення книги, що втілилася у навчальному курсі «Ілюстрація та оформлення книжкового видання». Апробацію методики проводили у творчій майстерні графіки в АРТ АКАДЕМІЇ сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі, де студенти виконали низку підготовчих робіт, які значно полегшили виконання підсумкової творчої роботи на кожному її етапі, що забезпечило засвоєння вже набутих практичних і теоретичних знань та застосування їх на практиці. Було використано вхідну лекцію за темою Історія Графіки, а також 2 практичних заняття і 1 майстер-клас по оформленню книжкового видання.

Структура роботи сприймається виваженою та логічною. Під час виконання роботи тема була розглянута в повному обсязі. Запропоновані в висновках рекомендації вельми цікаві і заслуговують на пильну увагу

Робота цілком відповідає встановленим вимогам до магістерської роботи і заслуговує оцінки «відмінно»

Рецензент



Бойко О.В.

Посада, науковий ступінь, вчене звання: старший викладач кафедри мистецтвознавства, етнічної культури та гуманітарної освіти. ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «АРТ АКАДЕМІЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА імені САЛЬВАДОРА ДАЛІ»

«15» вересня 2011 р.



**Довідка**  
**про результати антиплагіатної перевірки магістерської роботи**

Комісією з академічної етики факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова здійснено перевірку магістерської роботи на тему: Ілюстрації до твору Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон» і формування у студентів досвіду графічного оформлення книги студентки (та) 2 курсу спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація Сухенко Анастасії Олександрівни щодо дотримання норм академічної етики.

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (*вибрати один з варіантів*):

1) Комісією не виявлено академічного плагіату. Дана магістерська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

2) **Комісією частково виявлені текстові запозичення – 8,71%, а саме використання загальнонавчаних фраз з оформлення кваліфікаційних робіт. Дана магістерська робота може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.**

3) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана магістерська робота не може бути допущена до захисту на засіданні Екзаменаційної Комісії.

4) Інше

---

---

---

Голова комісії

Секретар комісії

Дата 25.11.2021р.



Матвієнко О.В.

Шулигіна Р.А.

Ім'я користувача:  
Матвієнко Олена Валеріївна

ID перевірки:  
1009300349

Дата перевірки:  
22.11.2021 19:43:10 EET

Тип перевірки:  
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:  
22.11.2021 20:50:30 EET

ID користувача:  
95448

Назва документа: Сухенко (1)

Кількість сторінок: 40 Кількість слів: 8411 Кількість символів: 65046 Розмір файлу: 95.55 KB ID файлу: 1009326215

## 8.71% Схожість

Найбільша схожість: 8.51% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1005259467)

Не знайдено джерел з Інтернету

8.71% Джерела з Бібліотеки 2 ..... Сторінка 42

## 5.29% Цитат

Цитати 1 ..... Сторінка 43

Посилання 1 ..... Сторінка 43

## 0.67% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 1%)

0.51% Вилучення з Інтернету 121 ..... Сторінка 44

0.61% Вилученого тексту з Бібліотеки 93 ..... Сторінка 44

Похожие изображения



Отзыв

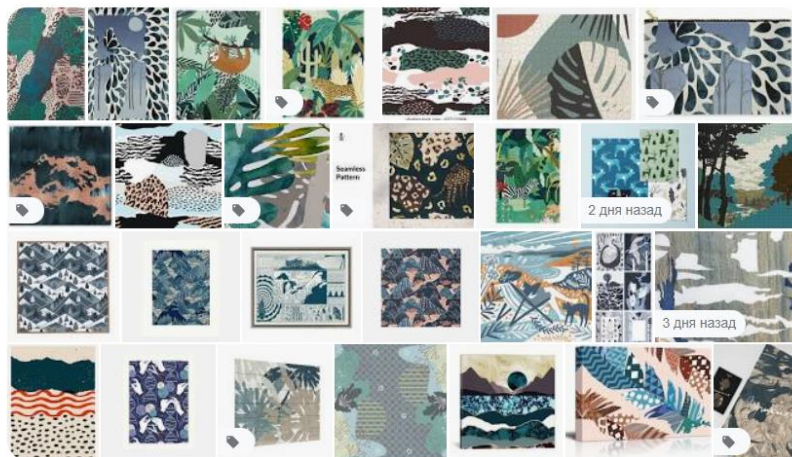
Страницы с подходящими изображениями

<https://m.jam.ua> > planet\_waves > bogner > seydel ▾

**PLANET WAVES :: PEAVEY - JAM музыкальные инструменты**

С.А. SEYDEL SOHNE губные гармоники официально в Украине.

Похожие изображения



Отзыв

Страницы с подходящими изображениями

<https://ru-ru.facebook.com> > groups ▾

**Art - Facebook**

Только участники группы видят, кто в ней состоит и что публикуется. Видимая. Кто угодно может найти группу. Общая. История. Группа создана 30 октября 2020 г ...

Похожие изображения



Отзыв

Страницы с подходящими изображениями

[https://ru-ru.facebook.com > groups](https://ru-ru.facebook.com/groups) ▾

**Art - Facebook**

Только участники группы видят, кто в ней состоит и что публикуется. Видимая. Кто угодно может найти группу. Общая. История. Группа создана 30 октября 2020 г ...

## ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МИСТЕЦТВО СТВОРЕННЯ КНИГИ У ПРАКТИЧНІЙ І ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВИКЛАДАЧА ХУДОЖНЬОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	8
1.1. Значення ілюстрації та оформлення (типографіки) у книжковому мистецтві	8
1.2. Особливості створення книги	12
1.3. Процес роботи над авторським оформленням книги Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон», створенням художніх образів, композиційним, колористичним і технічним рішенням в ілюстраціях	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ	22
2.1. Мета і зміст навчання студентів типографіки і композиції книги	22
2.2. Методика формування у студентів досвіду графічного оформлення книги у художньо-педагогічних закладах вищої освіти	25
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	39
ДОДАТКИ	41

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Книжкова графіка є одним із видів графічного мистецтва, яке складається в єдине ціле за допомогою зовнішнього (суперобкладинка, фронтиспіс, титульний лист) та внутрішнього (ілюстрації, шмуцтитул, заставки, кінцівки) оформлення. Вивчення типографічних можливостей у поєднанні з ілюстрацією книжкової графіки стає все більш актуальним у закладах вищої освіти як в Україні, так і за кордоном.

Сьогодні має прискорений розвиток та активно пропонує нам нові варіанти для зчитування, обробки та передачі інформації. На доповнення до живої книги прийшли такі варіанти як смартфон, планшет, комп'ютер, електронна книга. Попит та розвиток електронних варіантів стрімко підвищився, і мистецтво ілюстрації відкрило для себе ще один шлях – електронна ілюстрація (розробка для таких відомих закордонних компаній як Electronic Arts, Blizzard Entertainment та ін.). Класична книжкова ілюстрація залишається актуальною і доповнюється новими можливостями у виконанні – техніки можуть поєднуватися між собою, органічно доповнювати одна одну.

Серед великого різноманіття можливостей, найважливіше у книжковій графіці – володіння доречним використанням типографіки у поєднанні з мистецтвом ілюстрацій (техніка виконання, настрої, композиція та ін.); поновлення власних знань і можливостей у типографіці, що пов'язані з розвитком можливостей комп'ютерних технологій.

Мистецтво ілюстрації – дуже старий і неоднозначний вид образотворчого мистецтва. Довгий час ілюстрація сприймалась як невідривна частина в доповнення до тексту. Для ілюстрації був важливим період в історії з XIV по XV століття. У цей час німецьким першодрукарем Й. Гутенбергом було розпочато книгодрукування у Європі. Й. Гутенберг розробив набір металевих літер (букв), з яких набиралися слова, рядки. Це сприяло зростанню культури Європи, розпочалися зміни у світовій історії.

Типографіка – мистецтво оформлення друкованого тексту. Саме завдяки типографіці, а саме конкретним правилам використання шрифту, кеглю, розміток, формату та інше, читачу вдається розпізнати посил літератури та найкраще сприймати подану в ній інформацію.

Кількість наукових праць за темою художнього оформлення книги – обмежена. Допоміжна література за темою дослідження дає нам можливість доповнити недостатню кількість наукових статей. У наукових доробках О. Королькової [17], Я. Чихольда [28], Р. Брингхерста [9] найбільш вдало і широко розглядається типографіка та її можливості.

Аналіз літератури мистецтвознавчого, педагогічного і методичного характеру та наукових праць, які були приведені у процесі написання даної дипломної роботи доводить, що ця тема потребує подальших досліджень та розробок методично-практичних завдань у закладах вищої освіти для опанування студентами основ типографіки у книжковій графіці (з точки зору як оформлення, так і підготовки книги до друку). Це й зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Ілюстрації до твору Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон» і формування у студентів досвіду графічного оформлення книги»

**Мета дослідження** полягає у доповненні та оновленні методичного інструментарію з формування у студентів досвіду графічного оформлення книги; створенні авторського художнього оформлення книги «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха.

**Завдання дослідження:**

- дослідити історію розвитку мистецтва ілюстрації та оформлення книги;
- виокремити особливості створення ілюстрацій та оформлення книжкового видання;
- проаналізувати творчість митців за темою дослідження та створити авторське художньо-технічне оформлення книги Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»;

- визначити мету і зміст проведення занять з графічного оформлення книги у закладах вищої освіти;
- запропонувати методику навчання студентів графічного оформлення книги.

**Об’єкт дослідження** – навчання образотворчого мистецтва студентів закладів вищої освіти.

**Предмет дослідження** – методика формування у студентів досвіду графічного оформлення книги.

У процесі розв’язання поставлених завдань наукового дослідження були використані такі теоретичні й емпіричні **методи**: *аналітичний* – для опрацювання методичної, мистецтвознавчої та психолого-педагогічної літератури за обраною темою; *систематизація та узагальнення* – для визначення змісту дисципліни; *системно-структурний* – задля виявлення результативних методів навчання студентів графічному оформленню книги; *моделювання* – для створення методичного комплексу формування у студентів досвіду графічного оформлення книги; *аналіз творчих робіт* – для виявлення результативності методичних підходів; *спостереження* – виявлення ефективності використаних у практичній роботі підходів.

**Наукова новизна одержаних результатів:**

- розроблено методику формування у студентів досвіду графічного оформлення книги, що відтворює вдосконалене поєднання мистецтва ілюстрації разом із типографічними рішеннями, розвитку у студентів відчуття єдності композиційного ряду в ілюстраціях та оформленні книги, застосуванні методів, які допоможуть самостійно працювати з оформленням та ілюстрацією книги;
- у процесі роботи над створенням авторського художнього оформлення книги Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон» було розкрито особливості створення повісті-притчі, а саме технічні та композиційні рішення ілюстрацій, загальний задум і типографіка, виокремлено особливості віку аудиторії читача, розроблена техніка виконання;



– доповнено сутність та доцільність навчання типографіці наряду із мистецтвом ілюстрації у закладах вищої освіти;

– набули подальших уявлень значення формування у студентів досвіду графічного оформлення книги у процесі підготовки їх до майбутньої професії.

**Практичне значення** проведеного дослідження полягає в осучасненні та доповненні методики формування у студентів досвіду графічного оформлення книги у закладах вищої освіти та збагачення методичного інструментарію художньої та педагогічної практики навчання майбутніх художників-педагогів, що можуть бути продуктивно застосовані з метою вдосконалення та підвищення кваліфікації викладачів мистецького циклу дисциплін.

Матеріали проведеного дослідження були висвітлені у науковій авторській статті:

Сухенко А. О. Особливості композиції і типографіки у книжковій графіці. Збірник інноваційних наукових досліджень: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 27-28 листопада 2020 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 86-89.

# РОЗДІЛ 1. МИСТЕЦТВО СТВОРЕННЯ КНИГИ У ПРАКТИЧНІЙ І ТВОРЧІЙ РОБОТІ ВИКЛАДАЧА ХУДОЖНЬОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

## 1.1. Значення ілюстрації та оформлення (типографіки) у книжковому мистецтві

Книжкове мистецтво має тісний зв'язок між художнім оформленням та типографікою. Особливість, яка виокремлює книжкову графіку – робота з поліграфією. Художник має бути ознайомлений і з процесом виробництва, адже завдяки високому рівню поліграфії продукт має кінцевий, завершений вид.

Так, книжкову графіку можна поділити на оформлення (типографіка) та ілюстрацію. Оформлення книги – це елементи її декоративності, а саме шрифтові елементи, простір між буквами і строками, побудова тексту та інше. Ілюстрація у книзі це ритмічний, пов'язаний між собою набір рисунків, який розкриває, доповнює та пояснює читачу сутність твору. Поділ між оформленням та ілюстрацією досить умовний, адже у гармонійній книзі досить важко простежити, де саме закінчується оформлення і де починається ілюстрація, вони між собою органічно пов'язані.

Нерідко, елементи оформлення (обкладинка, суперобкладинка, титульний аркуш) мають супровідні для твору рисунки або інші види декорації, що його розкривають. Якісні, глибокі за змістом, ідеєю, образністю ілюстрації не повинні втрачати і декоративності, вони як продовження частини прикраси, оформлення книги, які чудово гармонують з шрифтом, папером, які були обрані, з самою природою книги.

Процес створення проекту в мистецтві книжкової графіки зовсім нелегкий. Художник повинен достатньо проаналізувати, пропустити через себе твір, задля того щоб розкрити весь дух, силу літературного твору, щоб розкрити його стилізацією, і вдало відобразити засобами виразності, яким він

навчався багато часу. Художнику потрібно зрозуміти стиль письменника, настрій, та зберегти єдність образного і декоративного ладу книги.

У мистецтві книжкової графіки важливо враховувати особливості в структурі при її оформленні. Вже заздалегідь повинен бути певний, визначений формат для свого проекту, з яким в подальшому працюють, не змінюючи. Художник-ілюстратор не може себе відокремити від типографіки і її рішень, він визначає обсяг книги, розробляє кількість і вид декоративних елементів, та як вони будуть розподілятися по всій книзі, та інше.

Типографіка (грец. типос – відбиток, графо – писати, зображати) - це графічне мистецтво оформлення тексту та верстка, тобто це мистецтво вдалого композиційного рішення з набору елементів на площині паперу.

Типографіка – невід’ємна частина книжкової графіки (ілюстрації). Вона вирішує який буде формат книги, її розмір, вид і тип шрифту, типографіка організовує, робить простір органічним на кожному листі паперу (відповідає за технічну частину роботи: колонки, відступи, розташування зображальних елементів такі як ілюстрація або фото, пропорції смуги набору, поля та інше).

Зі шрифтом пов’язано дуже багато образотворчих елементів в книзі. Шрифт до нас дійшов ще з давніх часів, це складне та високе мистецтво. Художники минулих поколінь, яких пройшло багато, працювали над створенням гармонійних, гарних за своїми пропорціями шрифтів, що легко сприймаються для читання, які мають великий різновид у зображенні. Дуже важливо мати різновид зображальних шрифтів, за допомогою них можна якісно вирішити будь-яке завдання з оформлення книги. Треба досягти гармонійного поєднання між образотворчими елементами і шрифтом.

Задача художника не тільки використовувати вже готові шрифтові набори, а і вміти створювати свої шрифти на основі існуючих, які будуть найвдаліше відповідати задуму, ідеї, та характеру обраного літературного твору.

Образотворчі елементи у книзі повинні гармонійно пов'язуватися з площиною паперу. Працюючи над кожним елементом потрібно мати чітке уявлення, як саме воно буде поєднуватися між собою, як воно виглядатиме з смугою набору на наступній сторінці, як з наступною сторінкою тощо. Сучасна книжкова графіка може нам запропонувати багато характерних, незвичних, найрізноманітніших пошуків митців, це їх сміливі експерименти, а кожен виглядає унікально, по своєму.

Художник-ілюстратор невід'ємний від типографіки, а тому повинен розуміти технічний процес поліграфічного виробництва з яким працюватиме. Потрібно орієнтуватися в таких процесах, як друк та підготовка книги до видання. Обов'язково треба враховувати такі деталі, наприклад, як відступи для подальшого зрізу (якщо їх не враховувати, можна позбутися рівності у відступах, або зрізати важливу частину фото чи ілюстрації, колонцифру). Розуміння технічного процесу виробництва потрібно для того, щоб досягти остаточної єдності між поліграфічним і творчим, щоб не отримати зламану конструкцію, над якою йшла така довга і копітка праця.

Ілюстрація у книзі (від лат. *Illustratio* – наочне зображення, опис) – це спосіб відтворення сюжету твору за допомогою лінії зображень, підкреслення зображеннями характеру твору (технікою ілюстрації), тобто розкриття почуттів до тексту.

Як вид художнього, візуального доповнення до тексту ілюстрація у книгах виникла дуже давно, це може продемонструвати нам Стародавній Єгипет, коли ілюстрації вироблялися ще на папірусах, і розфарбовувалися повністю вручну, разом з текстом (Додаток А, Рис. А.1.1.).

Середина 15ст. для книжкової графіки має велике значення, саме тоді стався великий переворот у Європі – було розроблено книгодрукування, винайдено його новітні, на той час, методи. Поступово було розроблено дешевший варіант паперу, винайшли новий спосіб «рухомих букв», які були залізними, а також гравюра на дереві (ксилографія). Це все початок одного цілого – це розвиток мистецтва і культури.

У 18ст. була популярна «віньєтка», це графічне зображення, яке має композиційну завершеність. Зображення було невеликого розміру, походило більш на орнаментальне, носило або сюжетно-тематичний, або предметний характер. Зазвичай ці зображення використовувалися на титульному аркуші. Також набирали популярність кольорові гравюри.

У 1837 році були винайдені нові техніки для виконання ілюстрацій – автотипія (рисунок напівтонами), цинкографія (рисунок штрихами на цинковій дошці), трьохколірний друк (кольорові ілюстрації).

Дуже довгий час ілюстрація сприймалася як прикраса для тексту, не враховувалися особливості та її значимість, це була гарна, декоративна річ. Тільки у 19 столітті ілюстрацію визнали як окремий, самобутній вид образотворчого мистецтва, над яким треба працювати так само відповідально, як і над іншими частинами книги.

Ілюстрація має багатовікову історію, і наразі вона не менш популярна. У нашому столітті з'явилися нові можливості, а саме – поява такої допоміжної речі як електронна книга. Маючи книги у відкритому для кожного доступі (електронному), ілюстрація, з однієї сторони, стала менш затребуваною. Але з іншої сторони люди почали набагато більше цінувати видання живих, паперових, гарно проілюстрованих книг. Нове століття збільшує попит на більш якісну продукцію.

Початок 21 століття відкрив для художників новий спосіб розробки ілюстрацій – за допомогою комп'ютерної графіки. Завдяки комп'ютерним технологіям можна не тільки рисувати нові ілюстрації, а і коригувати ілюстрації ручної роботи, також з'явилися програми для роботи з текстом і оформленням книги.

Значення ілюстрації у книзі як було, так і залишається важливим елементом, інструментом для покращення сприйняття читачем літератури. Ілюстрація і оформлення (типографіка) дуже важливі один для одного, це створює грамотний продукт. Знання ілюстрації і типографіки між собою

постійно переплітаються і доповнюються, їх оновлення потрібне протягом усієї кар'єри.

## 1.2. Особливості створення книги

Кожний вид мистецтва має свої особливості, і перед творцем з'являються завдання, які потрібно вирішити найрізноманітнішими засобами виразності.

Книга – особлива річ, вона має свою унікальність, історію, дух, а художник повинен вкласти багато знань, навичок, чуття для її оформлення. Створення нового, повноцінного організму (книги) передбачає наявність певних, конкретних знань від художника. Також, проектування книги тісно пов'язане зі станом сучасного мистецтва, з досягненнями графіки, живопису, та дизайну. Особливості створення книги полягають у розумінні таких тонких аспектів, як призначення твору та співвідношення змісту твору до віку читача.

Види ілюстрації можна поділити за призначенням:

1. художньо-образні (зображення та засоби типографіки ілюструють зміст твору);
2. науково-пізнавальні (графіки, креслення, схеми тощо).

Усі ілюстрації поділяються у книзі за розташуванням, відповідно до своєї ролі (заставка, кінцівка, фронтиспис, рисунок на обкладинці, форзац, шмуцтитул, сторінкова та розворотна ілюстрації тощо).

Співвідношення змісту твору до віку читача це найголовніше на першому етапі розвитку книжкового проекту. Літературу можна поділити на дитячу і дорослу. У грамотній розробці книги є невід'ємним знання про розвиток людини і її вікові особливості. Існує класифікація для розробки дитячої літератури:

- книги для дітей дошкільного віку (3-7 років);
- книги для дітей молодшого шкільного віку (7-12 років);

- книги для середнього і старшого шкільного віку (13-18 років).

До дитячої літератури не відносять літературу для юнацтва, так як вікові особливості вже не так різко впливають на оформлення та ілюстрацію цих видань.

Створення літератури для дітей це окремий, нелегкий процес, який треба вивчати. Ілюстратор знайомить дитину з художніми образами ще тоді, коли вона не вміє розмовляти та ходити, але вже бачить. З самого раннього віку дитина починає знайомитися з книжками, намагається побачити та розпізнати рисунок. Для дітей рисунок у книзі грає більш особливу роль, чим текст, адже дитинство – це той період, коли людина запам'ятовує більше і краще, а на підсвідомості вже формується світогляд. У дитячій книзі рисунок сприяє розвитку смаку, формує любов до прекрасного, знайомить з оточуючим світом. Книжкові ілюстрації – це одні із перших творів мистецтва, які існують у суспільстві, з якими знайомиться дитина.

Ілюстрація – це реальне зображення, яке ми бачимо, що дуже важливо у процесі розвитку та вихованні дітей. Рисунок, як засіб художньої виразності, сприйняття котрого для дітей – нова ступінь у пізнанні світу. Спочатку дитина впізнає те, що її оточує, а пізніше література знайомить його з тими речами, які йому невідомі.

Образи в дитячих ілюстраціях повинні бути більш виразними та зрозумілими, для цього художник використовує колір для рисунка, визначає композицію книжкової сторінки, також макет у цілому. Колір – це основний помічник для художника-ілюстратора. Саме він грає важливу роль у сприйнятті дитиною ілюстрацій. Діти сприймають колір трохи інакше, ніж дорослі, це пов'язано з їх підвищеною емоційністю, що сприяє чуйності на кожний колір. Таким чином, ми можемо виявити, що найкращий за кольором рисунок у дитячій книзі – це контрастний рисунок.

Особливість рисунків для дітей також пов'язана з текстом. Рисунок повинен бути розташований так, щоб поряд були ті строки тексту, які його описують – це сприяє розумінню тексту дітьми. Для самих маленьких

рисунок це основа той дійсності світу, яку неможна замінити словами. Для дітей старшого віку – слова вже викликають певні асоціації, а ілюстрації потрібні для розуміння більш складних моментів твору, для фантазії, для підтримки сюжету.

Макет дитячої книги відрізняється і за своїм технічним виконанням. Редагування макету літератури передбачає використання тих засобів виразності, завдяки яким книга адаптується для дитячого сприйняття. Специфічне зовнішнє і внутрішнє оформлення, яке потребує продуманості, особливих вирішень, які спроможні захопити читача.

Кількість ілюстрації і тексту залежить від віку дитини, так, для самих маленьких достатньо мінімальної кількості тексту (від 3 до 5 рядів), все інше – рисунки, для дітей молодшого шкільного віку це співвідношення вже 50\50 до тексту і рисунків, а для дітей середнього шкільного віку, як правило, залишають простір вже для невеликої кількості ілюстрацій.

Типографічні рішення у дитячій літературі також мають свої особливості. Чим менше дитина, тим крупніше повинен бути шрифт у книзі. Дітям молодшого віку краще запам'ятовуються великі літери та мала кількість слів на сторінці. З фізіологічної точки зору, їм легше слідкувати за великими літерами та ілюстраціями – це їх особливість у розвитку. Також у виданнях намагаються не використовувати зайві переноси у стрічках, зміст, рубрикацію, нумерацію і т.д. Папір для дитячої літератури повинен бути дуже якісним та стійким до зносу, що буде сприяти довголіттю книги.

В ілюстрації та оформленні дитячої літератури не існує чіткої межі, яка би їх поділяла на вікові категорії, вони органічно переходять одна в одну. Нерідко якості, необхідні для одної вікової категорії можуть бути актуальним і для інших періодів розвитку дитини. Адже ілюстрації не просто слідкують за дитиною, а стимулюють його розвиток, спонукають до проявлення творчих здібностей.



### **1.3. Процес роботи над авторським оформленням книги Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон», створенням художніх образів, композиційним, колористичним і технічним рішенням в ілюстраціях**

Відкриваючи будь-яку книгу (журнал або газету) можна помітити рисунки художників або фотографії. Ці елементи і називаються ілюстрацією. Вдалим рішенням на шляху до опанування композиції і типографіки на задану тему буде пошук та аналіз супровідних матеріалів, а саме – роботи, які вже були виконані іншими художниками.

Відображення ілюстраціями сцен розвитку розкриває нам більш точно сутність твору та може навчити пізнавати дійсність, в якій ми знаходимось. Споконвіку саме книга, її грамотне оздоблення здатне зворушити наші чуття і навчити найрізноманітнішим, глибинним речам (розумовим, чуттєвим). Книга – це симбіоз зовнішнього та внутрішнього, духовного та матеріального, розумового та чуттєвого. На шляху створення художніх образів реальність перетворюється на ірреальність, та навпаки. Як процес створення книги, так і її реалізований вид – це ніби щось вічно зворушливе та особливе, що захоплює та надихає, це симбіоз реальних речей, що безкінечно перетворюються, навчаючи нас. Багатозначність образів, кожний символ в ілюстрації, глибина задуму композиції, логічна послідовність зображень, використання кольору, це все не про копіювання реальності або буквальних слів автора, а цілеспрямовано розроблений цілісний образ під настрій, характер, задум твору.

Першочергово потрібно провести аналіз обраного матеріалу: розпочати читання, зрозуміти яку саме ідею закладав автор, тобто це читання з метою уявлення майбутніх ілюстрацій. У читанні використовується техніка «трьох разів». Перший раз – не поспішаючи, дуже детально і вдумливо. Другий раз – менш детально, намагаємося бачити твір більш технічною частиною (для якого віку ця книга, який краще використати шрифт, який розмір книги буде приємніше бачити, яка щільність паперу найкраще підійде,

та інше). На третій раз – знов детальне читання, але тут намагаємося концентруватися на зображеннях, які спливають у голові, «побачити» якомога більше їх варіантів.

У роботі над дипломним проектом одним із головних поштовхів була ідея відтворити сутність книги так, щоб її змогли би сприймати люди як підліткового віку, так і дорослі. Авторське художнє оформлення книги Р. Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон» було виконано змішаними техніками графіки, а саме, гравюра на картоні, монотипний друк, туш-перо, маркер. Для виразності була використана калька, а також невелика кількість кольору.

Пошук та збір матеріалів на перших етапах розвитку проекту – головна складова для початку роботи. У кожного митця пошук індивідуальний, хтось обожнює побути сам на сам, або піти до природи, хтось навпаки починає багато спілкуватися, бути в суспільстві, і вилучати з цього інформацію для своїх робіт, але усі митці єдині в одному – у польоті думок над роботою, з яких і починається планування (зарисовки, записи).

Розробкою книги Р. Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон» цікавилися не тільки зарубіжні видання, а і відомі українські, такі як «Софія», «Антологія» (Додаток Б).

Проведений аналіз українських видань показав, що їх оформлення даного твору дуже стандартне – класичні шрифти, типова обгортка, звичайний папір, а невелику кількість монохромних ілюстрацій можна побачити тільки у виданні «Софія». Оцінивши оформлення усіх приведених видань можна зробити висновок, що у проектах майже відсутнє креативне мислення у пошуку композиції та оформленні, також не було застосовано сучасних прийомів, які сприяють покращенню візуальної частини проекту.

Кожен книжковий проект це завжди певні відчуття новизни, поштовх до використання унікальних технік для виконання, нове натхнення на пошук найактуальніших рішень та виразних образів. Саме стилістика виконання і особливості технічного відтворення роблять проект унікальним,

неповторним, а читач таким чином здатен ідентифікувати свого улюбленого художника-ілюстратора.

Твір Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон» поділяється на три частини, це дає можливість розкрити кожну частину окремо. Всі частини було об'єднано технікою виконання ілюстрацій, та їх стилізацією, основною ідеєю. У стилістиці твору використані символи, це ніби притча, яку потрібно розумово досягти, розгадати. Рішення щодо використання в ілюстрації схожого методу здається найвдалішим, щоб гармонійно відтворити у зображенні той мир, який описує нам автор. Робота виконувалася за певною структурою і певною послідовністю.

У створенні книжкового проекту було використано правила, які використовуються для підвищення її рівня. Процес виконання поставлених задач у проекті передбачав такі прийоми як:

- підбір органічної до твору техніки виконання ілюстрацій: гравюра на картоні, монотипний друк, туш-перо;
- розробка лаконічної, зрозумілої обкладинки;
- розробка кожної ілюстрації за композицією, плямами, тоном та кольором, за фактурами;
- розробка розгортки-гармошки ілюстрацій, що показує їх взаємодію між собою за плямами, тоном, кольором, фактурами та композицією;
- підбір шрифту до стилю книги;
- розробка гармонійного поєднання двох шрифтів;
- застосування лаконічних рішень в оформленні книги: розмір шрифту, полів, відступів, розташування колонцифри, правильність міжрядкового простору, використання гарнітур;
- застосування обмеженої колірної гами у вигляді чотирьох кольорів: умбра натуральна, кадмій жовтий, трав'яна, кобальт синій.

Методична послідовність яка була взята за основу під час виконання тематичного книжкового проекту «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха передбачала виконання таких основних етапів (Додаток В):

- читання твору;
- пошукові ескізи до кожної ілюстрації;
- пошук великих тонових, кольорових, композиційних плям;
- підбір органічної техніки виконання до книжкового проекту з урахуванням особливостей сутності твору;
- підбір формату книги;
- розробка оформлення книги (суперобкладинка, обкладинка, форзац, титул, гарнітура – визначення інтерліньяжу, міжлітерний простір, відступи, вибір накреслення шрифту і т.д.);
- створення гармошки з ескізів до всієї книги;
- перенесення ескізів на повний формат;
- створення проб с ескізів у повному форматі;
- створення проб типографічних рішень та їх коригування;
- створення повнорозмірних ілюстрацій;
- створення макету та мокапів у комп'ютерних програмах (indesign, photoshop);
- кольорокоррекція ілюстрацій (з RGB у CMYK);
- друкування книги;
- зшивання блоків книги вручну;
- склеювання форзацу з обкладинкою та блоками книги;
- завершення та одягнення суперобкладинки на обкладинку готової книги.

На початковому етапі був відбір і читання повість-притчі «Чайка Джонатан Лівінгстон», твору який написав Річард Бах. Особливу роль у відборі твору зіграв глибинний філософсько-ідейний зміст твору, і відсутність офіційних ілюстрацій.

Другий етап роботи художника-ілюстратора – збір з обраного твору всієї інформації, яка може знадобитися: опис кожного персонажу, їх характер, манери, поведінку, опис певних ситуацій. Також збір матеріалів складається з зарисовок і окремих записів.

Після вивчення змісту було розпочато етап композиційних рішень та конкретизація формату книги, з яким у подальшому буде йти праця. Ілюстрацій без обраного формату бути не може, тому найвдалішим рішенням задля використання книги як для підлітків, так і дорослих, було використання класичного, малого формату – 13x16. Далі було зроблено пошукові та ескізні композиційні роботи, що включають розробку образів і їх розташування таким чином, щоб вони гармонійно сприймалися як окрема кожна ілюстрація, так і всі разом взяті. Одночасна розробка всіх ілюстрацій разом дає змогу занурити читача у твір, він повинен з цікавістю розглядати зображення та з легкістю типографічних рішень гортати видання тільки вперед. В ілюстраціях до твору були використані символи та образи, які підкреслюють сутність твору та натякають на нього: непряме зображення, що дає змогу роздивлятися та міркувати.

Наступним етапом була вирішена колірна гармонія. Основними кольорами було використано чорний та білий, також використовувалися кольори, які по одному доповнювали кожен окрему ілюстрацію за своїм змістом, ситуацією, а саме: у першій ілюстрації – голубий колір – як символ неба, у другій ілюстрації – жовтий – як символ сонця, у третій ілюстрації – зелений – як символ живих, квітучих гір.

Важливим був пошук техніки виконання ілюстрацій. Гармонійним рішенням стало використання змішаних технік графіки (гравюра на картоні, монотипний друк, туш-перо). Саме завдяки цим технікам вдалося одночасно і якісно зробити кожен ілюстрацію, і підкреслити саму сутність твору. Разом із технікою виконання ілюстрацій з'явилася гарна думка використати кальку. Калька виступає символом зору, нечіткого зору, який послідовно проявляється як у героїв твору, так і у ілюстраціях. Матеріал чітко відображає та підтримує ідею твору, адже свідомість у персонажів відкривається так само, як і сторінка з калькою.

Було винайдено креативне, цікаве, та доречне рішення і для обкладинки – основою є тонкий картон, який обклеюється білим папером

(символ чистоти, символ «нового»), а у головній ролі виступають: калька (символ «туманності» у роздумах) на саморобному (мною) папері (символ первозданності) холодно-сірого кольору світлого відтінку. Саме це поєднання гарно показує автентичність проекту і максимально відтворює сам задум і сутність твору (Додаток В рис.1.1.).

Типографічні рішення приймалися разом із всіма іншими елементами, вони підпорядковуються загальній композиції, а загальна композиція підпорядковується іншим типографічним елементам, з чого і виходить єдність у книжці. Було винайдено два шрифти, які вдало поєднувалися між собою (Sunday regular, Georgia regular). Вирішені такі питання як розмір шрифту, міжлітерний та міжрядковий простори, відступ абзаців, відступи по краях, розташування і розмір колонцифри, розташування елементів тексту на технічних сторінках.

Наступним етапом стало перенесення кожного ескізу на повний формат, це було виконано за допомогою м'якого олівця та комп'ютерної програми Adobe Photoshop. Роздруковані ескізи вирізалися на окремі плями та друкувалися кожним способом (гравюра на картоні, монотипний друк). Деякі елементи переносилися на картон, вирізалися з нього, валиком закатувалася фарба, а потім друкувалися під офортним станком. Інші елементи виконувалися монотипним друком, де елементи ілюстрації також закатувалися фарбою за допомогою валика, та друкувалися вручну (Додаток Г).

Етапів оформлення (типографіка) декілька – спочатку це розробка книжкового макету у комп'ютерній програмі Indesign, потім коригування всіх параметрів, а наступним етапом потрібно було друкувати декілька проб, щоб побачити співвідношення всіх технічних параметрів у реальному форматі. В мене вийшло все скоригувати за три проби. Обов'язково потрібно знати процес друку макету. Перед друком обов'язкова процедура встановлення для друкаря поля під обріз – за стандартом це 0,3мм (це поля,

по яких відрізають зайвий лист паперу, з чого і виходить обраний формат книги).

Коли розроблені і підготовлені всі стадії – можна віддавати макет на друк. Після видачі макету із друкарні, обов’язково перевірити усі сторінки та їх послідовність, адже усі ми люди, та випадки бувають різні. Отриманий макет – ще не готовий продукт. Наступна стадія, це дуже копітка ручна робота – зшивання блоків, підготовка суперобкладинки. Завершальна стадія, це склеювання форзацу з обкладинкою, і з усіма зшитими ниткою блоками, та одягання суперобкладинки на обкладинку.

## **РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КНИГИ**

### **2.1. Мета і зміст навчання студентів типографіки і композиції книги**

У сьогоденні композиція та типографіка у графічному оформленні книги вивчається лише в академіях мистецтв. Композиція вивчається на багатьох фахових предметах, це основа, фундамент для кожного виду образотворчого мистецтва, композицію викладають безпосередньо на «Композиції», на рисунку, живописі, графіці, скульптурі, у театральном-декоративному мистецтві (сценографія), на декоративно-прикладному мистецтві та інших. Типографіка є основою на вузькоспеціалізованих предметах, таких, як: книжкова графіка та веб-дизайн, додрукарське опрацювання інформації та видавнича справа і технічне редагування.

Мета навчання композиції і типографіки у закладах вищої освіти, в їх розумінні, у підготовці художника-педагога до правильного використання у власних творчих проєктах; у вмінні грамотно використовувати закони композиції та типографіки, їх правила та прийоми; у грамотному сприйнятті образів в образотворчому мистецтві, розуміння яких сприяє творчому розвитку; у сприянні розвитку творчої уяви, в образному мисленні, та у своєрідному підході до виконання завдання.

У процесі вивчення предметів «Композиція» та «Типографіка» студенти мають можливість розробляти власні, якісні графічні проєкти на професійному рівні; розвинути грамотне використання елементів оформлення; розвинути особливе бачення світу книжкового мистецтва; розширити грані художнього та естетичного сприйняття; розвинути художній смак та бачення світу мистецтва у цілому; вивчити взаємопов'язані професійно-орієнтовані і спеціальні питання щодо розроблення грамотних макетів для поліграфічних видань з дотриманням правил класичної типографіки, а також надання



можливості використання отриманих знань у процесі підготовки дипломних проектів.

Завдання курсу полягає у створенні методики практичної роботи по курсу «Ілюстрація та оформлення» в книжковому мистецтві. Побудова методики навчального процесу пропедевтики має спиратися на ті ж базові принципи, на яких будується реальний процес професійної діяльності художника-оформлювача книги.

Системно-діяльна орієнтація, закладена в основу методики практичної роботи по курсу «Ілюстрація та оформлення» в книжковому мистецтві, категорії і засоби якої починають виконувати певну методологічну функцію в організації та управлінні самого творчого процесу. Не менш значущою метою можна вважати застосування проблемно-методологічного підходу, який дозволяє розширити рамки традиційно ремісничої орієнтації, характерною для багатьох курсів пропедевтики дизайну, як зазначено у працях С. Архангельського [1].

Кінцевий результат роботи студентів над будь-яким практичним завданням з композиції і типографіки у книжковій графіці повинен знаходитися в суворій методичній залежності: від розуміння - до відчуття, і далі - до візуально-образного втілення змісту перших двох в композиційно-виразну, цілісну і гармонійно організовану форму. Оскільки між цими трьома фазами творчого процесу існує причинна залежність, В. Біблер [12] підкреслює, що її можна представити у вигляді логічної тріади: усвідомити – відчутти – висловити (організувати), вони характеризують механізм психології сприйняття і поетапного формування розумових дій і в цілому відповідають методології самої діяльності в пропедевтиці у композиції та типографіці книжкової графіки.

У навчальній роботі акцент повинен ставитися на свідомому формуванні різних предметних образів, на візуальній і понятійній основі, що має забезпечити перехід від пропедевтичного рівня освоєння композиційної

грамоти до її творчо-професійного застосування при комплексній роботі над книгою, як стверджує О. Бережна [6].

*Цільова аудиторія* – це здобувачі освіти у напрямі образотворчого мистецтва, а саме у «Книжковій графіці».

*Метою* вивчення дисциплін композиція та типографіка у закладах вищої освіти є підвищення рівнів методично-практичної підготовки майбутніх фахівців сфері образотворчого мистецтва та педагогіки, вдосконалення власних навичок у художньому напрямі, формування грамотного використання елементів оформлення у книжковому мистецтві, шлях до відчуття грамотних композиційних рішень у книжковій графіці, розробка власних книжкових проектів на професійному рівні.

Основа цієї мети як реалізація ключових завдань Закону України «Про вищу освіту» та наказу Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 р. № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» та з урахуванням потреб студентів закладів вищої освіти [20].

*Змістом* професійно-педагогічної підготовки з дисципліни композиція та типографіка вважається послідовне та змістовне вивчення курсу згідно методичних планів закладу вищої освіти. Створення модулів базується на засадах системної циклічності у поданні навчальної дисципліни та дає можливість здобувачу освіти в повній мірі підготуватися до майбутньої педагогічної діяльності, зміст може формуватися безпосередньо викладачем на основі базового пропедевтичного курсу який включає в себе як лекційні так і практичні заняття.

*Головні завдання* у вивченні композиції та типографіки у закладах вищої освіти:

- засвоєння та опанування основних законів композиції та їх застосування у процесі розробки власних проектів;
- засвоєння та опанування закономірностей і законів типографіки та їх грамотне застосування у процесі розробки власних проектів;

- здобуття нових навичок у розробці власного книжкового проекту;
- формування вмінь грамотного оформлювання та ілюстрації у книжковій графіці, знання їх правил та прийомів;
- формування своєрідного підходу у власних творчих проектах;
- сприяння розвитку творчої уяви, образного мислення.

Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання, підвищення якості освітньої та професійної підготовки – одна з основних проблем, над рішенням котрої постійно працює педагогіка вищої школи. Одним з оптимальних шляхів та рухомої сили активізації художньо-пізнавальної діяльності студентів педагогічних та творчих вищих навчальних закладів є професійна підготовка у рамках занять по дисциплінам предметної підготовки. Повною мірою це відноситься і до занять з «Композиції та типографіки» у книжковій графіці.

Виходячи з вищесказаного, ціль нашого дослідження – визначити, науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ті педагогічні умови, які можуть забезпечити активізацію художньо-пізнавальної діяльності студентів - майбутніх вчителів образотворчого мистецтва - на заняттях з «Композиції та типографіки» у книжковій графіці.

## **2.2. Методика навчання студентів досвіду графічного оформлення книги у художньо-педагогічних закладів вищої освіти**

Специфіка діяльності студентів художньо-педагогічних факультетів полягає у тому, що у ній концентруються два початка: художньо-естетичне і педагогічне. Бажання творити «за законами краси» формує піднесене світовідчуття, що веде до розвитку і вихованню естетичного. Поряд із традиційною діяльністю сучасного педагога, що характеризується компетентністю, творчістю, високим професіоналізмом, художник-педагог має бути зорієнтований на необхідність залучення студентів до культури, у

тому числі й культури створення та сприйняття навколишнього середовища, як зазначає С. Архангельський [1].

Одночасно, аналіз діяльності студентів показав нам необхідність активації формування їх професійної майстерності, тобто у більшості з них був помічений низький рівень компетентності таких професійно важливих якостей особистості, як: відчуття обов'язку та відповідальності, самосвідомість, логічне, образно-просторове мислення, здібність професійного творчого саморозвитку, інформаційна і комунікативна культура. Разом із тим, в сучасних умовах відмічається високий рівень вимог до розвитку цих якостей задля успішної навчально-виховної та навчально-професійної діяльності майбутніх спеціалістів.

Систематичні заняття курсу «Ілюстрації та оформлення» у книжковому мистецтві, вивчення технік і технологій активно впливають на процес формування естетичного смаку студентів.

У процесі навчально-творчої діяльності в майстерні графіки студенти художніх факультетів педагогічних ЗВО отримують теоретичні знання і практичні навички у роботі над створенням графічної композиції, а також знайомляться з традиційними прийомами оформлення книги, так як це є невід'ємною частиною кожного книжкового проекту.

Практична діяльність студентів в майстерні графіки на заняттях курсу «Ілюстрації та оформлення» у книжковому мистецтві є основою, так як активно сприяє виховання естетичного смаку, надає особливе художнє сприйняття у творчій діяльності, розвиває творчі здібності у композиції, надає нові можливості у розробленні творчих робіт за допомогою такої галузі як «Графіка», активізує творче мислення.

Одними із найефективніших форм роботи під час опрацювання теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни «Ілюстрація та оформлення» у книжковому мистецтві у вищих навчальних закладах є (Додаток Е лекція 1.1.):

- теоретичні заняття зі студентами у вигляді лекцій, з наочним показом ілюстративного практичного матеріалу;
- настановна конференція;
- практичне заняття – виконання елементарних вправ і завдань у різних техніках графіки. Виконання елементарних вправ і завдань з оформлення книги;
- індивідуальна консультація. Індивідуальні завдання та вправи для студентів з ціллю глибокого практичного вивчення і освоєння технік і матеріалів у мистецтві ілюстрації та оформлення книг;
- майстер-клас;
- самостійна (дослідницька) форма роботи здобувачів освіти над творчими завданнями за програмою;
- підсумкова конференція;
- організація і постійно діюча виставка дипломних робіт студентів, а також експозиція наглядно-методологічного матеріалу;

Навчальними методами роботи у курсі «Ілюстрація та оформлення», визнано:

- ілюстративно-пояснювальний;
- актуалізація опорних знань;
- композиційний пошук;
- стимулювання творчої активності;
- навчально-дослідницький;
- оцінювання продуктів творчої діяльності.

Методичною особливістю спеціальної і професійної підготовки майбутніх художників-педагогів є те, що теоретичні і практичні заняття спрямовані не тільки на перспективу, що пов'язана з вибором майбутньої педагогічної та творчої діяльності, а і на реальне життя студентів у сьогоденні, яке коригує поведінку і дії студентів відповідно до інтересів та вимог нового часу.

На заняттях з курсу «Ілюстрація та оформлення» у книжковій графіці значуща частина навчально-творчої діяльності проводиться за нестандартною методикою, яка стимулює активність студентів і розвиває їх творчі здібності, надає їм можливість задля творчого самовираження і самовизначення, долучає до дослідницької та творчої діяльності.

Підготовка здобувачів освіти, на даному етапі, зазвичай починається із *настановної конференції*, як провідної вступної частини для подальшого навчання, дана форма роботи супроводжується з використанням *ілюстративно-пояснювального методу*, який допоможе учням зрозуміти суть матеріалу, який вивчається. При використанні цього методу домінують такі пізнавальні процеси, як увага, сприймання, пам'ять і репродуктивне мислення.

Цей метод має такі характерні ознаки:

- знання учням пропонують у "готовому" вигляді;
- вчитель організовує сприймання знань різними способами;
- студенти сприймають і осмислюють знання, фіксують їх у пам'яті;
- міцність засвоєння знань забезпечується через їх багаторазове повторення.

Також у процесі проведення настановної конференції студентам роз'яснюють етапи майбутньої роботи, перелік завдань та етапи підготовки до їх виконання, після чого йде ознайомлення з прикладами методичного фонду навчального закладу, обговорюються роботи на задану тему виконані майстрами попередниками.

Перед початком навчання викладач завчасно визначає тему майбутнього графічного завдання. Після ознайомлення з тематикою роботи постає питання що саме, і в якому порядку необхідно виконати, щоб безпосередньо приступити до роботи. Завдяки застосуванню, у період *лекційної роботи*, ілюстративно-пояснювального методу, студенти мають можливість оцінити рівень попередників, надихнутись на створення нових

образів. У даному завданні необхідно *актуалізувати* всі *опорні знання* опановані впродовж курсу та супутніх дисциплін.

Важливим завданням у створенні графічних композицій у книжковій графіці є донесення до студентів важливості гармонії всіх елементів в кожній ілюстрації, використання техніки одночасного рисування всіх ілюстрацій до обраної книги на етапі ескізування, важливість розуміння психологічних особливостей майбутнього читача, витримування єдиної стилізації для усієї книги, витримування єдиного оформлення по всій книзі та використання грамотного кольорового рішення, що обирається за сутністю твору.

Це завдання дозволить досягти: активізацію пізнавальної діяльності студентів, розвиток інтелекту, чуттєво-емоційного сприйняття, зокрема, художньо-творчого образного мислення студентів.

Застосування *методу композиційного пошуку* – один із ключових у книжковому мистецтві.

Взаємопов'язана і систематична композиційно-графічна робота разом із оформленням сприяє розвитку і вдосконаленню професійних якостей і творчих здібностей студентів у процесі занять за курсом «Ілюстрація та оформлення» у книжковому мистецтві, а саме:

- засвоєнню студентами необхідними спеціальними і професійними знаннями в області графічного мистецтва у матеріалі друкованої графіки;
- оволодіння теоретичними та практичними знаннями в області теорії, історії і методики навчання оформлення та розробки макету;
- розширенню загальної культури;
- придбання спеціальних і професійних вмінь і навичок у процесі пошуку, розробці і втілення ескізу у той чи інший матеріал друкованої графіки;
- розвиток образно-виразних здібностей, фантазії, інтуїції, емоційної та зорової пам'яті, художнього смаку тощо;
- розвиток професійних, художньо-творчих здібностей;

- розвиток індивідуальної емоційної і зорової пам'яті, художнього смаку, культури суджень та поведінки;
- придбання спеціальних і професійних якостей, вмінь і здібностей в оволодінні навичками практичної виконавчої майстерності художника-графіка.

Слід доповнити, що визнання студента головною діючою фігурою навчально-творчого процесу на заняттях книжкової графіки припускає створення оптимальних умов для його розвитку.

У процесі навчально-творчої діяльності на заняттях книжкової графіки була успішно використана методика пізнавальної колективної діяльності, в основі котрої лежить пошук і розробка ескізів, відвідування музеїв, художніх виставок, картинних галерей, відвідування майстерень відомих художників і організація майстер-класів майстрів мистецтва графіки.

*Методом композиційного пошуку в ілюстраціях* варто опановувати виконавши наступні завдання (Додаток Е заняття 1.2.):

- зробити декілька варіантів ескізів до кожної ілюстрації використовуючи тоновий та композиційний пошук;
- зробити «гармошку» (розгортку) для усіх ескізів разом, задля гармонійного поєднання їх у єдину змістовну, композиційну, тонову та кольорову лінію;
- зробити пробу до кожної ілюстрації у форматі, впевнившись в їх грамотній реалізації.

У процесі розробки композиційного пошуку важливо надавати увагу кожному студенту окремо, так як саме в цей період формується індивідуальний, власний погляд у мистецтві оформлення та ілюстрації.

Під час виконання *форми групової роботи* у студентів розвивається:

- активізація пізнавальної діяльності;
- аналітичне мислення;
- вміння організувати власну діяльність, визначати методи і способи виконання задач, оцінювати їх ефективність і якість;



- вміння приймати рішення в нестандартних ситуаціях;
- вміння працювати у колективі і команді, забезпечувати її згуртування, ефективно спілкуватися з іншими студентами;
- вміння ставити цілі, мотивувати діяльність свою і своїх колег, з прийняттям на себе відповідальності за результат виконання завдань.

*Навчально-дослідницький метод* роботи студентів полягає у пошуковому етапі, який дасть змогу студентам у повній мірі показати технічне виконання композиції в ілюстраціях з точки зору підходу до створення творчого доробку. Слід нагадати здобувачам освіти про важливість експерименту, використання критичного мислення та уміння бачити більш глибоко.

Після завершення роботи над книжковим проектом важливим етапом буде проведення *підсумкової конференції*, як заключного етапу у процесі виконання завдання. Також даний етап обов'язково супроводжується *методом оцінювання продуктів творчої діяльності* здобувачів освіти. Цей процес дає змогу цілісно оцінити рівень умінь студентів, здатність до критичного мислення, технічність виконання творчого доробку, здібність грамотно організовувати та виконувати власні творчі проекти на рівні вищого навчального закладу у процесі опанування курсу за спеціальністю образотворче мистецтво. Зазвичай, подібний захід проводить художня рада факультету, до якої входять викладачі кафедри образотворчого мистецтва. Конференція проходить у вигляді планового перегляду готових робіт.

*Критеріями оцінювання навчально-творчих робіт є грамотність у композиційному рішенні, тонова і кольорова гармонійність, доречність обраної (або обраних) графічної техніки до сутності літературного твору і сюжету обраної проілюстрованої сцени, грамотність у виконанні обраної техніки, креативність у пошуку композиції та оформленні.*

Розроблену методику було апробовано на заняттях з спецкурсу «Ілюстрація та оформлення» у книжковій графіці на майстер-класі для

майбутніх студентів художніх закладів вищої освіти (Додаток Е майстер-клас 1.4.).

Майбутні студенти охоче виконували власну творчу роботу, з інтересом вивчали кожен надану техніку графіки, на кожному етапі проявляли ініціативу у роботі, та справно виконували її поетапність. У процесі підсумкового перегляду спостерігалось підвищення рівня роботи у техніках графіки, розширення творчого, креативного, особливого мислення в ілюстраціях та оформленні.

Слід підкреслити, що найважливіша методична особливість у книжковій графіці – виконання практичних навчально-творчих і творчих робіт безпосередньо як на заняттях, так і в якості домашніх завдань. Однак, практика показує, що студентів захоплюють варіативні та творчі вправи, що вимагають нестандартного, оригінального застосування знань на практиці в області книжкової графіки (наприклад, виконання графічної композиції на вільну тему з ціллю її втілення в тій чи іншій графічній техніці).

Існують індивідуальні відмінності рівня розвитку творчих здібностей, спеціальних образотворчо-виразних вмінь і навичок, ступені професійної придатності студентів визначили строго диференційований підхід до розробки та впровадження системи вправ та завдань у процесі навчання книжкової графіки. Було встановлено, що якщо умова і методи погано розкласифіковані в уявленні студента, та в них не виділені і не виокремлені друг від друга усі основні складові елементи, пророблена методика поетапного послідовного диференційного рішення поставлених композиційно-графічних задач, втілення графічного зображення в матеріал друкованої графіки була в ході експерименту апробована і дала позитивні відгуки.

Результати експерименту свідкують, що найбільш ефективна методика навчання книжковій графіці, заснована на комплексному підході у вихованні та навчанні студентів. Успіх експериментально-пошукового навчання обумовлювався наступними факторами:

- наявністю добре розробленої програми за дисципліною «Ілюстрації та оформлення» у книжковому мистецтві, яка містить чітко диференційовані задачі і цілі задля того чи іншого рівня сприйняття і рішення навчальних композиційно-графічних задач;
- створенням базового наочно-ілюстративного матеріалу, активним і своєчасним застосуванням цього методичного фонду на навчальних і навчально-творчих заняттях;
- наявністю стрімкості студентів до усвідомленого засвоєння наочно-теоретичних знань та практичних вмінь і навичок на заняттях;
- формуванням і закріпленням практичного, творчого і виконавчого досвіду студентів у ході виконання навчальних підготовчих пробних вправ і завдань;
- виконанням навчально-творчих вправ і завдань з графічної композиції у котрих вирішувалися конкретні цільові аспекти проблем (наприклад, вміння «заміркувати» графічний ескіз у тому чи іншому матеріалі друкованої графіки).

Експериментально-дослідницьке навчання показало, що пропонована система вправ і завдань з широким комплексним підходом до проблеми у вивченні книжкової графіки, а також ціленаправлене керівництво процесом навчання здійснюють суттєвий вплив на рівень розвитку творчих здібностей студентів і на підвищення рівня набутих ними теоретичних знань, практичних спеціальних вмінь ціленаправленого навчання.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що навчально-творча робота з дослідженої проблеми сприяє і активізує процес досягнення головної цілі – формування розвиненої, активної творчої особистості, покращення спеціальної і професійної підготовки майбутніх художників-педагогів.

## **ВИСНОВКИ**

У процесі дослідження методичної, мистецтвознавчої, педагогічної літератури було розв'язано ряд педагогічних завдань, які стоять перед викладачем та студентами на шляху опанування дисциплін композиція та типографіка у книжковій графіці. Зробивши аналіз всіх складових частин роботи, зробимо наступні висновки:

1. У написанні дипломної роботи було досліджено композицію з її історичної сторони. Композиція, як окрема дисципліна існує з самих первісних часів і до сьогодні. У процесі вивчення матеріалу було виявлено, що композиція присутня навіть у роботах древніх цивілізацій, вона пройшла всі етапи трансформації на шляху до повноцінної форми, яка присутня в усіх видах мистецтва. Грамотне використання композиції є основою для створення власних робіт на професійному рівні. Саме з композиційних рішень починається розробка усіх творчих проектів, дана дисципліна тісно пов'язана з супутніми, є нерозривною і основною частиною будь-якого творчого проекту. Використання традиційних, класичних академічних правил композиції у створенні робіт (і сучасного образотворчого мистецтва) – запорука для якісно виконаної роботи. Класичний підхід у композиції не підлягає застарілості - це якість у виконанні робіт на основі багатовікового досвіду.

2. У процесі написання дипломної записки було виокремлено особливості у типографічних рішеннях. Визначено важливість вивчення дисципліни впродовж всього курсу та основні особливості типографічних рішень у книжковій графіці. Особливість створення роботи полягає у тому, що перед студентом стоїть задача не тільки досконало володіти основними законами композиції, а й вміти зробити грамотне поєднання композиції та типографіки у створенні власного книжкового проекту, задля отримання симбіозу зовнішнього та внутрішнього. Композиційні та типографічні рішення також потребують додаткових локальних знань, це їх особливість у виконанні. Композиційні рішення дуже залежні від вікової категорії людини, тому необхідно додатково вивчати психологію дітей (їх особливості у

розвитку, сприйняття). Типографічні рішення також пов'язані з віком людини, але і тісно працюють з друкарськими виданнями, тому потребується додаткове вивчення технічних аспектів, які будуть застосовані у власному творчому проекті задля досягнення найкращого результату.

3. Проаналізувавши творчі надбання художників-ілюстраторів минулих років з'явилась можливість розробити новий підхід у виконанні власного проекту - авторської книги «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха. Аналітична робота, яку ми провели, показує класичний (стандартний) підхід у виконанні книжкового проекту за наступними категоріями:

- книжкові проекти були розроблені для людей дорослого віку;
- технічні рішення (шрифт, вибір паперу, розмір книги і т.д.) були вирішені стандартно;
- ілюстрацій у більшості книг не було.

На основі проведеного аналізу робіт було визначено нові способи розробки книжкового проекту. Проект розроблений на основі класичних підходів, але більш сучасним підходом та креативними рішеннями, також книга розрахована на охоплення більш широкої цільової аудиторії читачів, що сприяє розвитку людей одночасно двох вікових категорій (юнацтво, доросла людина). За рахунок такого підходу було показано студентам, як можна поступово модифікувати мистецтво у процесі опанування класичними дисциплінами, зокрема – композицією. Методична послідовність, яка була взята за основу під час виконання авторського проекту передбачала виконання таких основних етапів: вибір літератури; читання та аналіз твору; пошукові ескізи до кожної ілюстрації; пошук великих композиційних плям; підбір органічної техніки виконання з урахуванням особливостей сутності твору; підбір формату книги; розробка оформлення книги (суперобкладинка, обкладинка, форзац, титул, авантитул, гарнітура); створення гармошки з ескізів до всієї книги; уточнення ескізів; перенесення ескізів на повний формат; створення проб с ескізів у повному форматі; створення проб типографічних рішень та їх коригування; створення повнорозмірних

ілюстрацій; створення макету та мокапів у комп'ютері (Indesign, photoshop); додрукова кольорокорекція ілюстрацій у комп'ютері, друкування макету; зшивання блоків книги вручну; підготовка та надягання суперобкладинки. Можемо виокремити, що саме послідовність, чітке виконання роботи, сформований план до поставленої задачі, і правильна методична підготовка дає можливість виконати проект якомога якісніше. Були проаналізовані ключові педагогічні підходи, які не підлягають сумнівам, оскільки є основою для професійного опанування класичними поняттями у таких дисциплінах, як – композиція та типографіка у книжковій графіці. Але в існуючих навчальних планах ми визначили недостатнє методичне забезпечення з курсу «Ілюстрації та оформлення» у книжковій графіці, яка потребує збільшення кількості досліджуваного матеріалу, а також забезпечення вивчення нових підходів у нашому світі стрімкого розвитку сучасних технологій і мистецтва.

4. У процесі роботи над пояснювальною запискою до дипломного проекту було визначено зміст та мету проведення занять з графічного оформлення книги у художньо-педагогічних закладах вищої освіти. Так, *метою* визнано підвищення рівнів методично-практичної підготовки майбутніх фахівців у сфері образотворчого мистецтва та педагогіки, вдосконалення професійних навичок та прагнення до саморозвитку, формування своєрідного бачення в образотворчому мистецтві, шлях до найкращого використання всіх отриманих знань та можливість розробляти власні якісні книжкові проекти. У процесі досягнення основної мети є такі основні *завдання*, як: формування особливого композиційного бачення у книжковій графіці, засвоєння основних правил у композиції та типографіці, вдосконалення технік та прийомів, підвищення професійного рівня як художника-ілюстратора так і педагога у процесі здобування студентами вищої мистецької освіти.

5. Було розроблено авторську методику формування у студентів художньо-педагогічних закладів вищої освіти досвіду графічного

оформлення книги, що втілилася у навчальному курсі «Ілюстрація та оформлення книжкового видання».

Авторська методика полягає у застосуванні в освітній практиці таких провідних форм як:

- *настановна конференція*, де студентам роз'яснюють етапи майбутньої роботи, перелік завдань та етапи підготовки до їх виконання,;
- *лекції* з наочним показом практичного матеріалу (зразків, репродукцій тощо);
- *практичні заняття* для набуття вмінь і навичок в області графічного книжкового мистецтва;
- *індивідуальні завдання та вправи* для студентів з ціллю глибокого практичного вивчення і освоєння технік і матеріалів у мистецтві ілюстрації та оформлення книг;
- *індивідуальна консультація* робіт студентів;
- *майстер-клас*;
- *самостійна (дослідницька) форма* роботи студентів над творчими завданнями за програмою.

Ефективними навчальними методами роботи визнано:

- ілюстративно-пояснювальний;
- актуалізація опорних знань;
- композиційний пошук;
- стимулювання творчої активності;
- навчально-дослідницький;
- вправи;
- оцінювання продуктів творчої діяльності.

За розробленою методикою передбачається виконання студентами таких завдань:

- розробити декілька варіантів ескізів до кожної ілюстрації обраного літературного твору, використовуючи тоновий та композиційний пошук;

- зробити «гармошку» макету видання (розгортку для усіх ескізів разом), задля гармонійного поєднання їх у єдину змістовну, композиційну, тонову та кольорову лінію;
- передбачити виконання ілюстрацій «некласичним способом», а саме: монотипія, гравюра на картоні тощо, та зробити пробу (друк) до кожної ілюстрації у форматі, впевнившись в їх грамотній реалізації.

Апробацію методики проводили у творчій майстерні графіки в АРТ АКАДЕМІЇ сучасного мистецтва імені Сальвадора Далі, де студенти виконали низку підготовчих робіт, які значно полегшили виконання підсумкової творчої роботи на кожному її етапі, що забезпечило засвоєння вже набутих практичних і теоретичних знань та застосування їх на практиці. Було використано вхідну лекцію за темою «Монотипія», а також 2 практичних заняття і 1 майстер-клас.

Провівши дане дослідження ми можемо стверджувати, що у процесі застосування розробленої методики на практиці, у студентів з'являється можливість вдосконалювати технічне виконання поставлених перед ними завдань і виконувати їх на високому професійному рівні.



## ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельський С. І. Деякі нові задачі вищої школи і вимоги до педагогічної майстерності. Москва: «Знання», 1976. 40 с.
2. Бабанський Ю. К. Оптимізації процесу навчання: загально дидактичний аспект. Москва: Педагогіка, 1982. 256 с.
3. Бакушинський А. В. Художня творчість та виховання. Москва: «Нова», 1925. 240 с.
4. Баскова І. А. Як можливо творче мислення? Академія наук. Москва: 1993.
5. Бейер В. І. Графічна грамотність і педагогічний рисунок. СПб: «Позашкільна освіта», 1919. 34 с.
6. Бережна О. Б. Типографіка: методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт для студентів спеціальності 186 «Видавництво та поліграфія» першого (бакалаврського) рівня. уклад. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 72 с.
7. Блок О. Про мистецтво. Москва: 1980. 126 с.
8. Болховітінова С. М. Навчальний посібник. Особливості проектування різних типів видань: веб-сайт. URL: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook095/01/part-005.htm> (дата звернення: 21.10.2021)
9. Брингхерст Р. Основи стилю у типографіці: веб-сайт. URL: <https://readli.net/osnovyi-stilya-v-tipografike/> (дата звернення: 24.09.2021)
10. Бродський І. А. Репін - педагог. Вид-во Ах ССРСР, 1960. 128 с.
11. Брушлінський А. В. Про деякі методи моделювання в психології. Методичні і теоретичні проблеми психології. Москва: 1969. С. 246-273.
12. Біблер В. С. Творче мислення як предмет логіки. Наукова творчість. Під ред. С. Р. Микулинського і М. Г. Ярошевського. Москва: «Наука», 1969. С. 167-220.
13. Іттен І. Мистецтво кольору: 12-е вид. 2019.
14. Кандинський В. О духовном и о искусстве. Москва: 1992.
25. Кандинський В. Точка і лінія на просторі. Київ: 2015. 240 с.

16. Ковальов Ф. В. Золотий перетин у живописі: навч. посібник. Київ: «Вища школа», 1989. 143 с.
17. Королькова Олександра. Жива типографіка: макет і оформлення. Москва: «ІндексМаркет», 2012. 224 с.
18. Костогриз О. В. Композиція у книжковій графіці: методичні рекомендації. Вітебськ: ВГУ ім. Машерова, 2009. 49 с.
19. Кошкіна О. Ю. Стаття. Ілюстрація: візуальне відображення основної ідеї літературного твору: веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/illyustratsiya-vizualnoe-otrazhenie-osnovnoy-idei-literaturnogo-proizvedeniya> (дата звернення: 20.09.2021)
20. Міністерство освіти і науки України. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: проект. Київ: «Шкільний світ», 2001.
21. Науково-практичний журнал в галузі соціальних комунікацій: № 2. Київ: Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», 2011. 56 с.
22. Павлова І. Є. Методика навчання дітей 9-10 років ілюструванню російської народної казки на заняттях у ДХШ. Москва: «Пушкіно», 2017. С. 2-9.
23. Специфіка дитячої літератури: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/8113965/> (дата звернення: 25.05.2021)
24. Сухенко А. О. Особливості композиції і типографіки у книжковій графіці. Збірник інноваційних наукових досліджень: матеріали наук. практ. конф. (м. Харків, 27-28 листопада 2020 р. Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 86-89.
25. Сучасна українська дитяча література. Тематичні та жанрові особливості: веб-сайт. URL: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5826> (дата звернення: 25.05.2021)
26. Формат книжки. Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/fhacnXc> (дата звернення: 15.11.2020)
27. Чебикін А. В. Техніка офорта. Київ: «Вища школа», 1978.

28. Чихольд Ян. Вигляд книги. Москва: 1980. 242 с.

29. Шевнюк О. Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах. Навч. Посіб. Київ: «Освіта України», 2017.

## ДОДАТКИ

### Додаток А

Приклад древньої рукотворної роботи

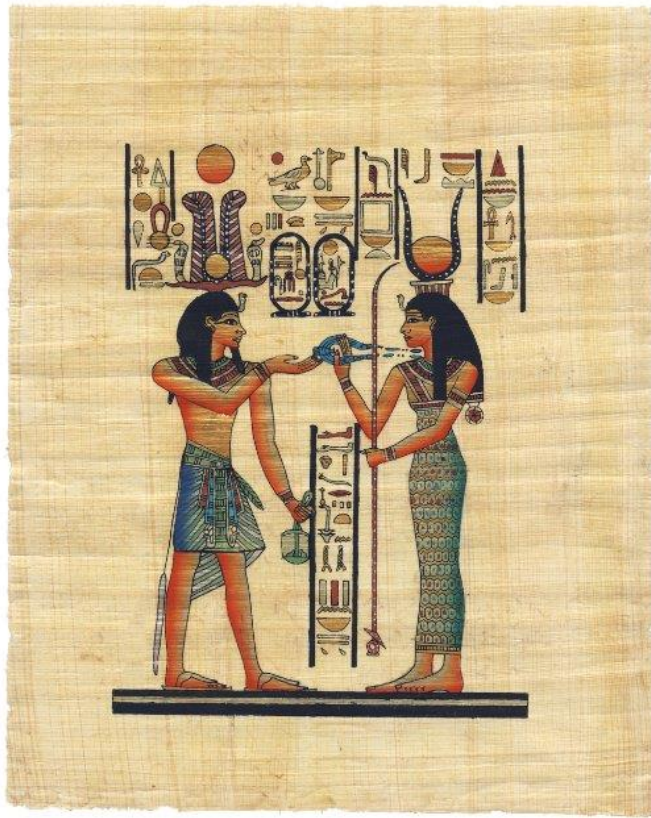


Рис. А.1.1. Папірус, Стародавній Єгипет

## Додаток Б

## Приклади ілюстрацій та оформлення українських та зарубіжного видань



Рис. Б.1.1. Видання «Софія», 2014 р

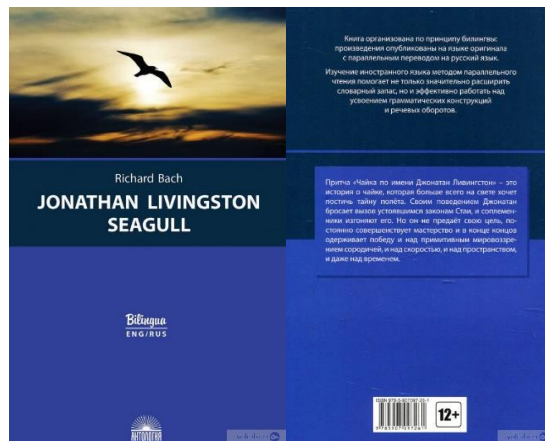


Рис. Б.1.2. Видання «Антологія», 2016 р

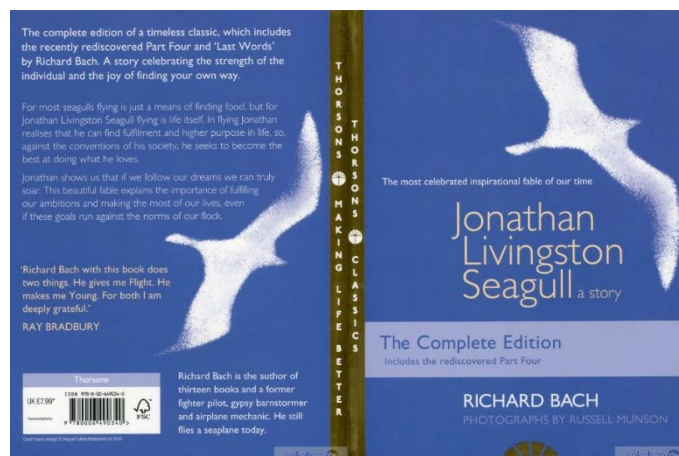


Рис. Б.1.3. Видання «Harper Collins Publishers», 2011 р

Додаток В

Творчий пошук ілюстрацій та оформлення

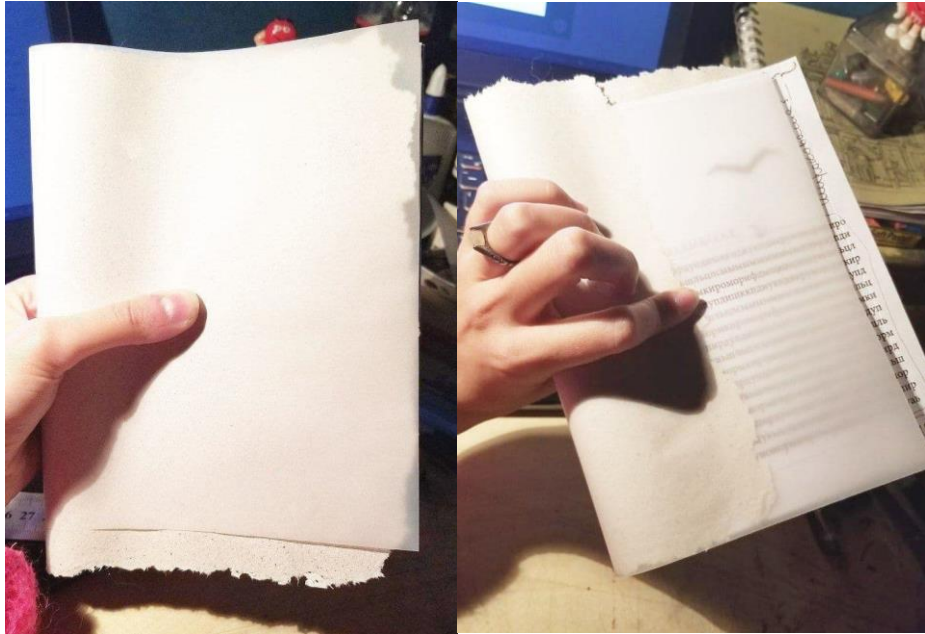


Рис. В.1.1. Творчий пошук. Ескіз-проба обкладинки

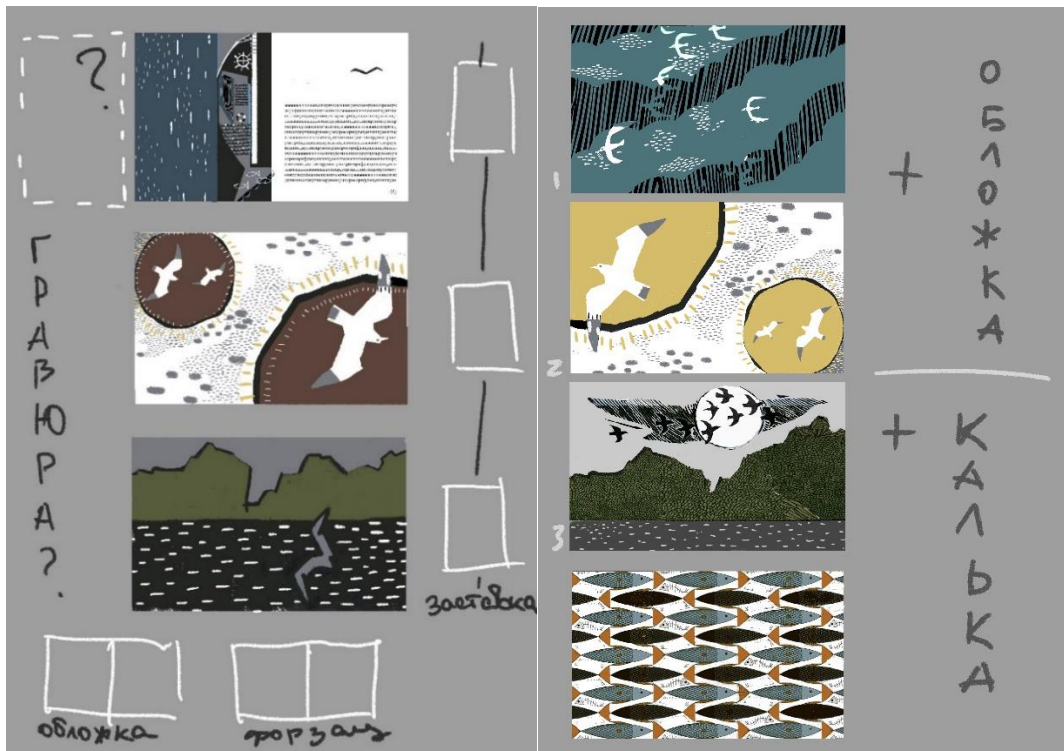


Рис. В.1.2. Творчий пошук. Ескізи до ілюстрацій



Рис. В.1.3. Перша проба до ілюстрації



Рис. В.1.4. Пошук формату книги

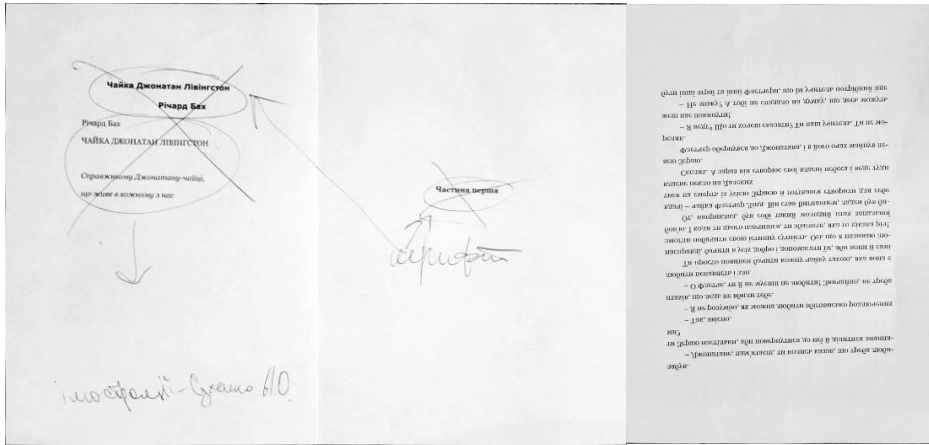


Рис. В.1.5. Пошук гарнітури, визначення інтерліньяжу та інші типографічні рішення

Рис. В.1.6. Корекція типографічних рішень

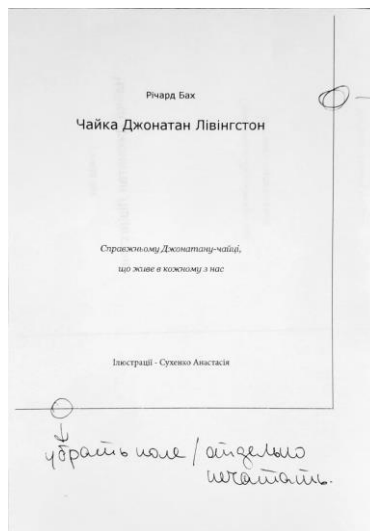


Рис. В.1.7. Розставлення додрукарських вимог





Рис. В.1.8. Розробка макету у реальну величину (проба)

## Додаток Г

## Друк ілюстрацій



Рис. Г.1.1. Друк ілюстрацій. Техніка монотипії. Папір, олія, типографські фарби, 2021р

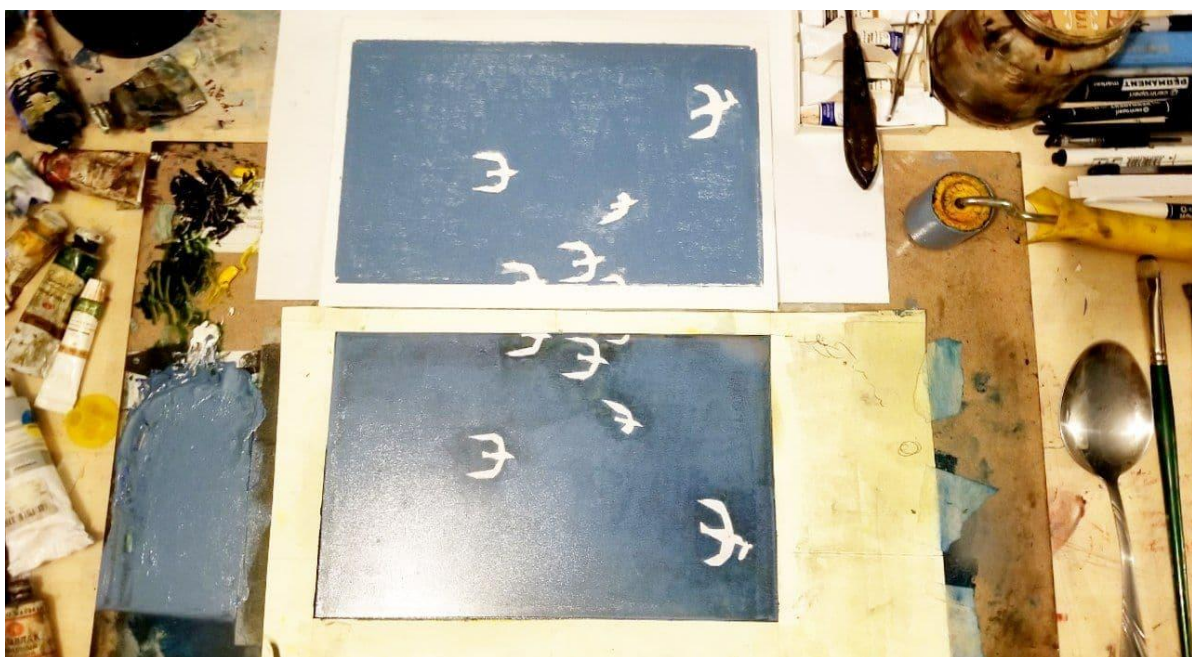


Рис. Г.1.2. Друк ілюстрації. Техніка монотипії. Папір, олія, типографські фарби, 2021р

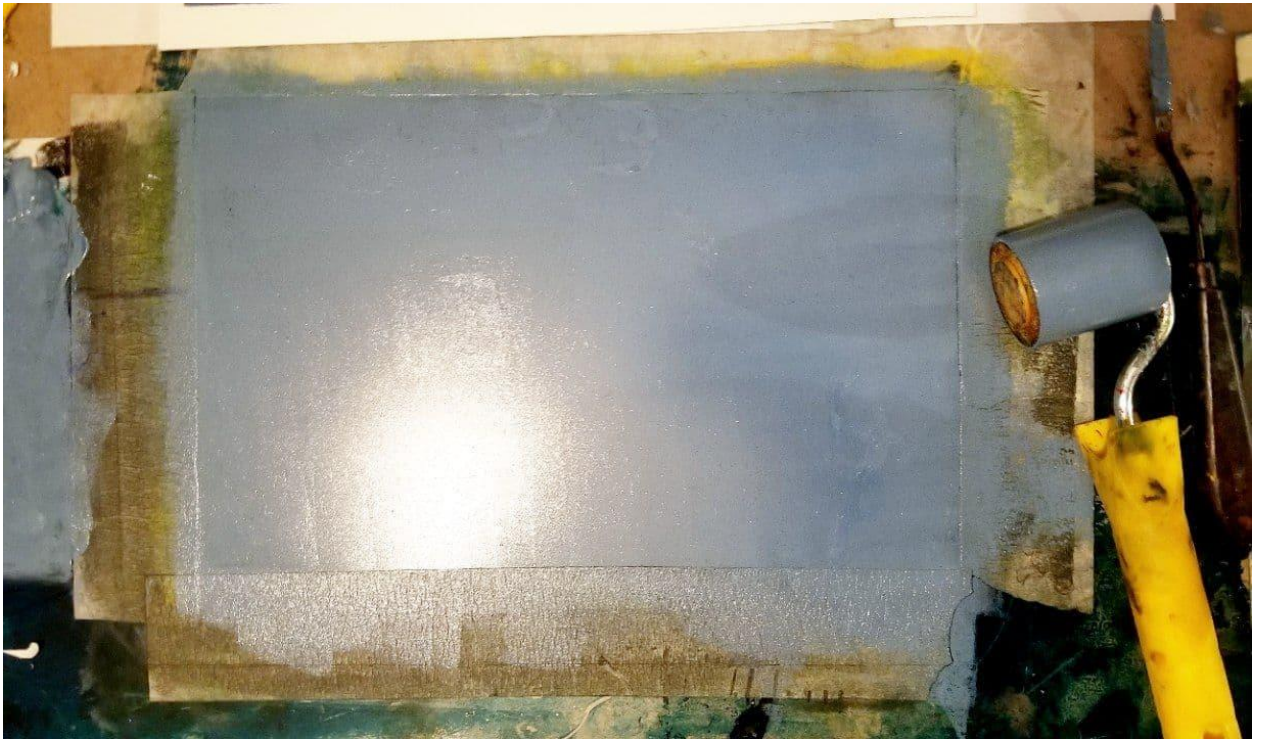


Рис. Г.1.3. Друк ілюстрації. Перший етап. На підготовлену поверхню закатується валиком фарба.

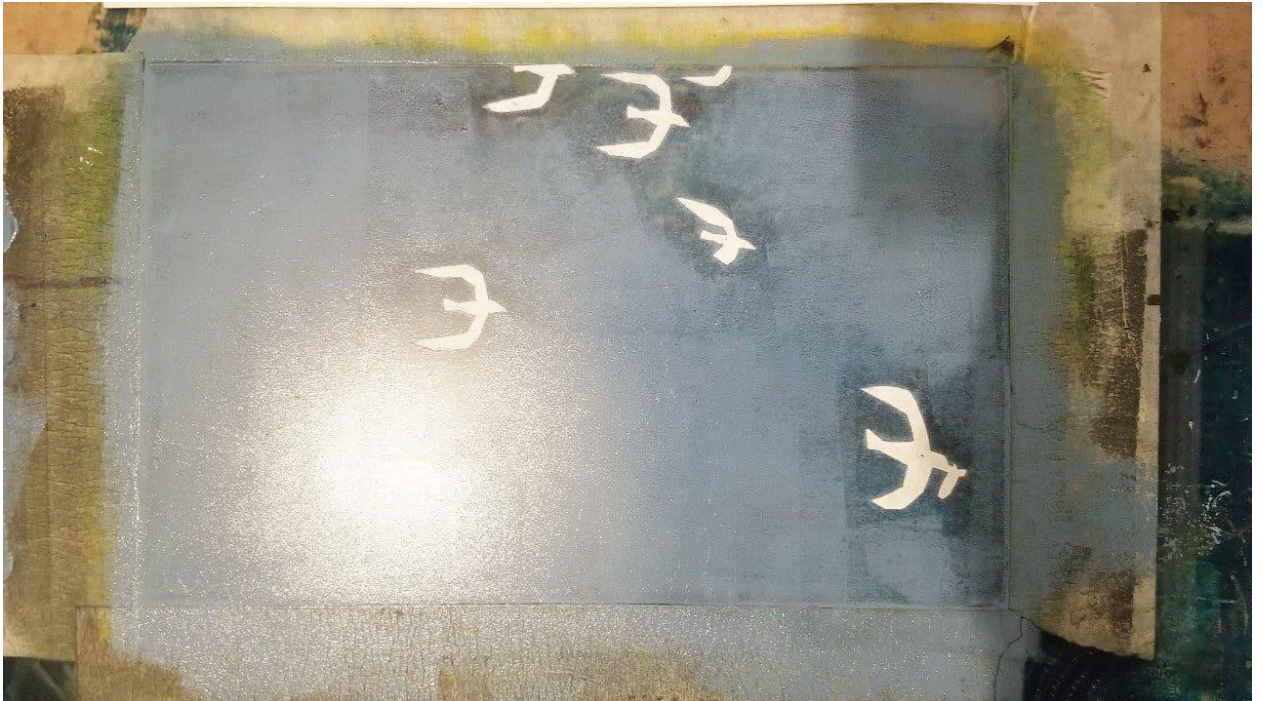


Рис. Г.1.4. Друк ілюстрації. Другий етап. Накладаються елементи, які не повинні друкуватися.

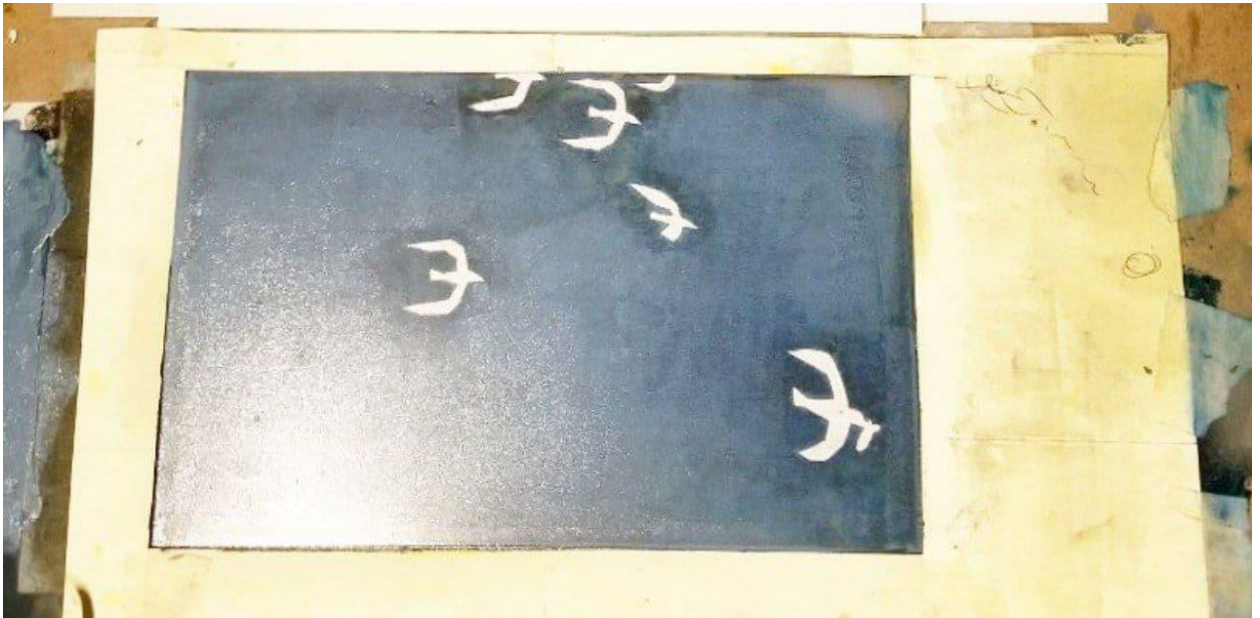


Рис. Г.1.5. Друк ілюстрації. Третій етап. За форматом естампу накладається чиста рама с паперу, щоб уникнути попадання фарби у небажані місця.

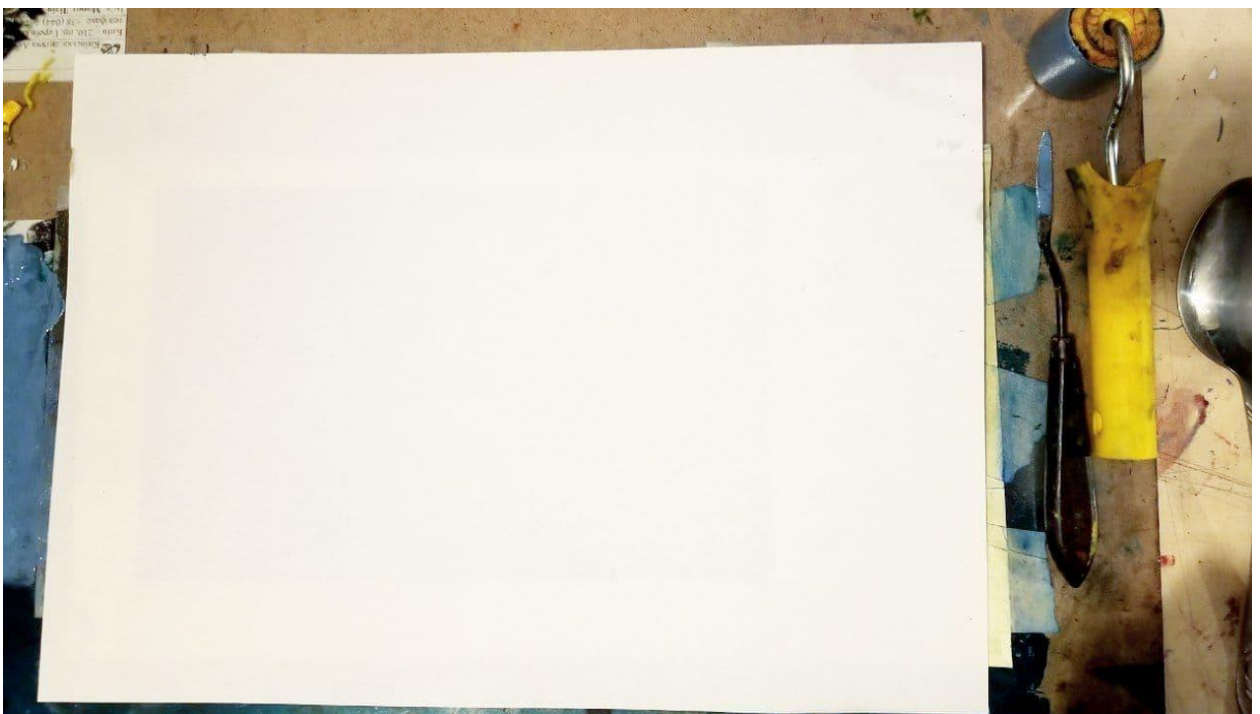


Рис. Г.1.6. Друк ілюстрації. Четвертий етап. Накладається лист паперу для естампу, також зверху другий лист для запобігання бруду.

## Додаток Д

## Ілюстрації

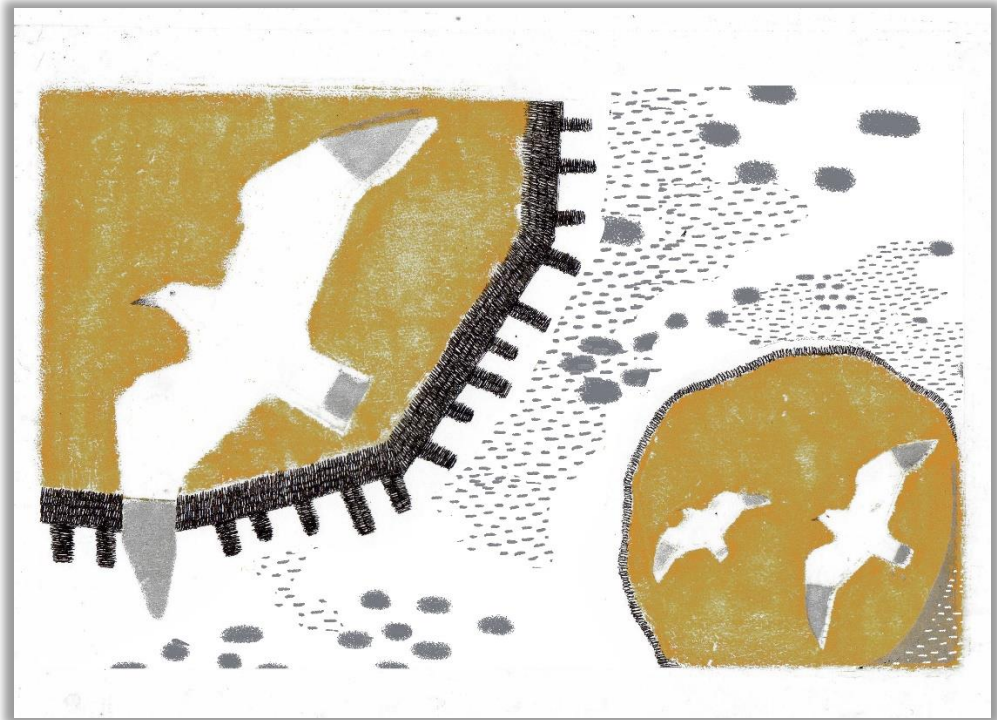


Рис. Д.1.1. Ілюстрація перша.



Рис. Д.1.2. Ілюстрація друга.



Рис. Д.1.3. Ілюстрація третя.

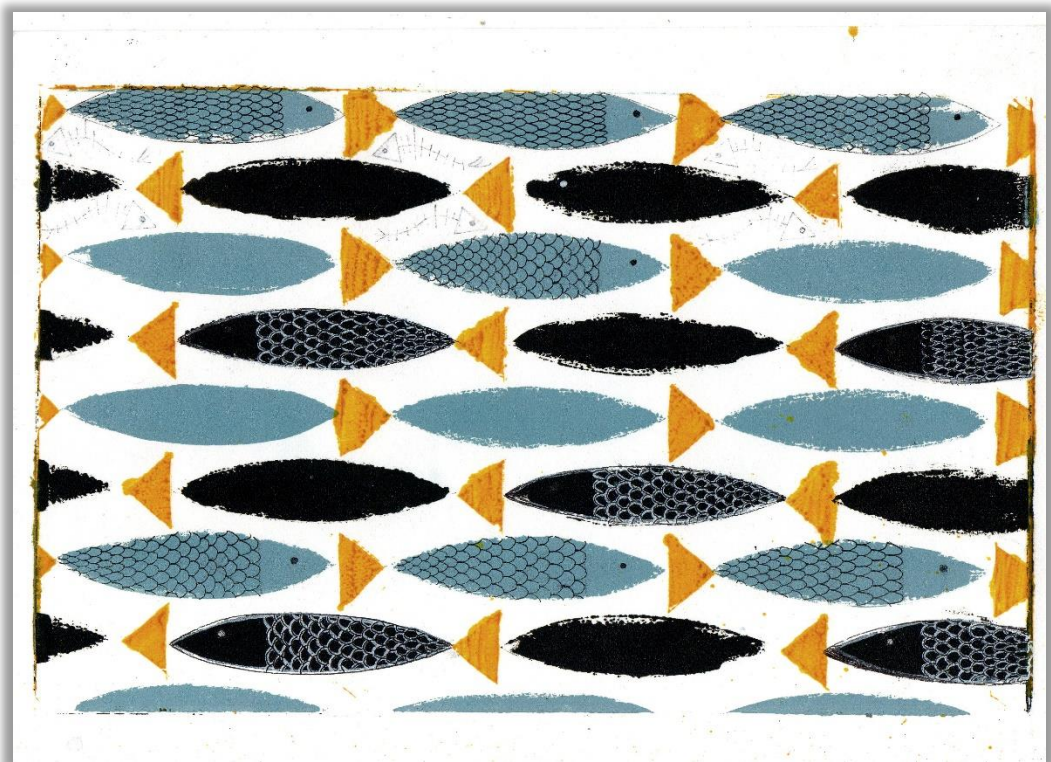


Рис. Д.1.4. Форзац.



Рис. Д. 1.5. Мокап (перша ілюстрація)



Рис. Д. 1.6. Мокап (друга ілюстрація)



Рис. Д. 1.7. Мокап (третя ілюстрація)







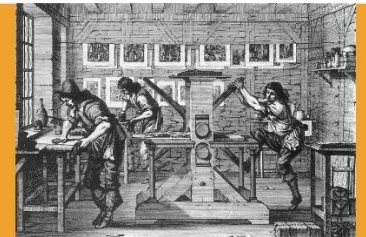
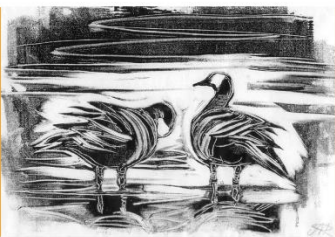




Рис. Д. 1.8. Мокап (форзац)



# Додаток Е

## Лекція, заняття, майстер-клас

<p><b>Графіка</b> Графіка (від грецької «графію» – малювати) – це вид мистецтва, який використовує різні матеріали та інструменти для створення візуальних образів. Це може бути лінійна графіка, акварель, гуашш, олією, а також використання різних технік друку.</p> 	<p><b>Монотіпія</b> – це різновид графіки, який полягає в створенні одного відбитку на плоскому друку. Він не вимагає складної техніки, але вимагає уваги до деталей та композиції. Монотіпія може бути виконана різними способами: лінійно, акварельно, гуашш, олією, а також використанням різних технік друку.</p> 
 <p><b>Процес монотіпії</b> був винайдений <b>Джованні Бенедетто Кастільйоне (1609–1664)</b>, італійським малярем та гравером, який також відомий своїми замальованими пензлем, представленими як завершений кінцевий витвір мистецтва (а не як ескіз для іншої роботи).</p> <p><b>Джованні Бенедетто Кастільйоне</b> – єдиний та перший з італійських майстрів, який винайшов техніку естампи. Він почав робити монотіпії в 1640-их роках, типово працюючи від чорного до білого. Він є автором бли двадцяти творів, які дійшли до нашого часу.</p>	 <p><b>Монотіпія</b> – це техніка, яка відноситься до різновиду плоского графічного друку. В умовах майстерні монотіпії можна використовувати різні матеріали – акварель, гуашш, олією, або типографськими фарбами, останні – самі стійкі та довготривалі.</p> <p>Відбитки монотіпії в точності скопіювати або повторити неможливо, де – єдиний в своєму роді твір, і це не свідчить, і сама його назва <b>monos</b> – один, <b>typos</b> – відбиток (грец.), тому ця техніка відноситься до унікальних технік графіки.</p>
<p>За своєю технікою монотіпія може характеризуватися, як вид мистецтва, який використовує різні матеріали та інструменти для створення візуальних образів. Це може бути лінійна графіка, акварель, гуашш, олією, а також використання різних технік друку.</p>  <p><b>Монотіпія</b> (від грецької «monos» – один, «typos» – відбиток) – це техніка, яка відноситься до різновиду плоского графічного друку. В умовах майстерні монотіпії можна використовувати різні матеріали – акварель, гуашш, олією, або типографськими фарбами, останні – самі стійкі та довготривалі.</p>	<p><b>Монотіпія</b> і графіка – це різновид графіки, який полягає в створенні одного відбитку на плоскому друку. Він не вимагає складної техніки, але вимагає уваги до деталей та композиції. Монотіпія може бути виконана різними способами: лінійно, акварельно, гуашш, олією, а також використанням різних технік друку.</p>  <p>Едгар Дега</p>
 <p>Навесні зображення на лінійній графіці виконують за допомогою лінійних інструментів. Це може бути лінійна графіка, акварель, гуашш, олією, а також використання різних технік друку.</p>	 <p>Ще до друку можна створити композицію, яка буде виглядати як картина. Це може бути лінійна графіка, акварель, гуашш, олією, а також використання різних технік друку.</p>
 <p>Колірні фарби використовують для створення кольорових відбитків. Це може бути лінійна графіка, акварель, гуашш, олією, а також використання різних технік друку.</p>	<p><b>У техніці монотіпії працювали Дега, Блейк, Шагал і багато інших.</b></p>  <p>С.Т.</p>

### Лекція Е.1.1.

<b>ТЕХНІКИ ГРАФІКИ</b>					
Розробити графічну композицію					
ШБ викладача	Дата	Пара	Аудиторія	Група	Години
Лекція № <input style="width: 40px;" type="text"/>		Лабораторна № 1			Семінар № <input style="width: 40px;" type="text"/>
<b>Мета</b>					
Розробка графічної композиції технікою графіка; Освоєння нових технік.					
<b>Завдання</b>					
Пошук художнього образу; Розробка ескізів; Розробка композицій і колориту; Віддрукувати естампі на друкарському верстаті.					
<b>Знати</b>					
Композицію (ритм, рівновага, симетрія/асиметрія); Кольорознавство (компліментарні, хроматичні та ін.); Графічні техніки (друк, монотипний друк).					
<b>Уміти</b>					
Використовувати грамотно знання з композиції, кольорознавства, графічних технік; Вміти користуватися друкарським верстатом.					
<b>Основні категорії, поняття, терміни, імена</b>					
Композиція, кольорознавство, графічні техніки; Друк на верстаті, матеріали; Іттен, Кандінський, Дега.					
<b>Ресурси</b>					
Типографські фарби, розчинник, салфетки паперові, пензлі, папір, друкарський верстат, допоміжні матеріали.					
<b>Самостійна (домашня) робота</b>					
Підготовка та розробка ескізів, замальовок; Розробка колориту та стилізації.					

№ з/п	Хід роботи лабораторного заняття	Методи
1	Розробка ескізу	Композиційний пошук
2	Пошук матеріалів	Пошуковий метод
3	Пошук великих кольорових, тонових, композиційних плям	Практична робота
4	Створення проб на верстаті	Практична робота
5	Коригування роботи	Консультація
6	Створення остаточного естампу	Завершення, практична робота
7		

Заняття Е.1.2.




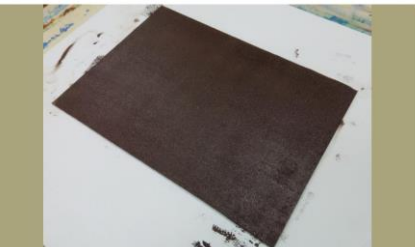




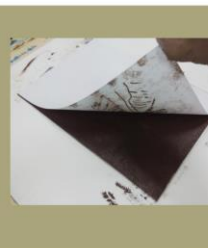

**ТЕХНІКИ ГРАФІКИ**  
Розробити графічну композицію

ШБ викладача	Дата	Пара	Аудиторія	Група	Години
Лекція № <input type="text"/>	Лабораторна № <input type="text"/>	2	<input type="text"/>	Семинар № <input type="text"/>	<input type="text"/>

<b>Мета</b>
Розробка графічної композиції технікою графіки; Освоєння нових технік.
<b>Завдання</b>
Пошук художнього образу; Розробка ескізів; Розробка композицій і колориту; Віддрукувати естампі на друкарському верстаті.
<b>Знати</b>
Композицію (ритм, рівновага, симетрія/асиметрія); Кольорознавство (компліментарні, хроматичні та ін.); Графічні техніки (друк, суха голка).
<b>Уміти</b>
Використовувати грамотно знання з композиції, кольорознавства, графічних технік; Уміти користуватися друкарським верстатом.
<b>Основні категорії, поняття, терміни, імена</b>
Композиція, кольорознавство, графічні техніки; Друк на верстаті, матеріали; Гравери дому Buchmeister; 17 століття, Рембрандт, 20 століття, Едвард Мунк, Пабло Пікассо, Огюст Брюе.
<b>Ресурси</b>
Типографські фарби, розчинник, голка, оргскло, фетр, папір, друкарський верстат, допоміжні матеріали.
<b>Самостійна (домашня) робота</b>
Підготовка та розробка ескізів, замальовок; Розробка колориту та стилізації.

№ з/п	Хід роботи лабораторного заняття	Методи
1	Розробка ескізу	Композиційний пошук
2	Пошук матеріалів	Пошуковий метод
3	Пошук великих кольорових, тонових, композиційних плям	Практична робота
4	Створення проб на оргсклі	Практична робота
5	Створення проб на верстаті	Практична робота
6	Коригування роботи	Консультація
7	Створення остаточного естампу	Завершення, практична робота

**Заняття Е.1.3.**

<h1>Майстер-клас</h1> <p>Монотипія на склі, техніка графіки</p>			<p><b>Монотипія</b> – це відбиток фарби із зображення. Кожен такий відбиток є неповторним. Тому непередбачуваність не лише характерною особливістю даної техніки, а й її гідністю, що дає простір для творчості. Ніхто не знає, що вийде за черговою відбіркою. Існують різні види монотипії. Сьогодні люди що тільки не вигадують. Однак зараз я хочу розповісти про незвичайну монотипію з використанням друкарської фарби на склі. За допомогою цієї техніки можна створювати професійні графічні твори, що поєднують у собі частку непередбачуваності і ефектності із творчим задумом конкретного малюнка.</p>
	<p>«Звичайна монотипія створюється фарбами, а потім робиться його відбиток.</p> <p>Але на цьому майстер-класі ми спробуємо зробити все інакше, під новим кутом:</p> <p><b>друкарська фарба</b> (або художня масляна) наноситься валіком на скло тонким шаром, причому вона має бути досить густою.</p>		<p>Матеріали: Скло, фарба, валік, папір.</p>
	<p>Закатане скло</p>		<p>Поверх накладається чистий лист паперу.</p>
	<p>На чистий лист паперу накладається папір з вже нанесеним контурним рисунком;</p>		<p>Рисунок обводиться жорстким предметом (кульковою ручкою, твердим олівцем або загостреною паличкою) внаслідок чого лист продавляється і фарба зчіпляється з папером рівно по контуру.</p>
	<p>Додатково можна вводити штрикування, а також тонування силуетів за допомогою продавлення паперу чимось м'яким, наприклад, пальцем.</p>		<p>Результат дуже залежить від ступеня натискання та різноманітності використовуваних предметів.</p> <p>Можна користуватися, як я вже казав, кульковою ручкою, заточеною деревиною паличкою, мастиком, поролоновою губкою, металевим гребцем, пальцем і навіть ганчіркою. Фарба віддруковується, залишає в цих випадках цікавий слід, збагачуючи графіку несподіваними ефектами.</p> 

Майстер-клас Е.1.4.

## Додаток Ж



Рис. Ж. 1.1. Сертифікат

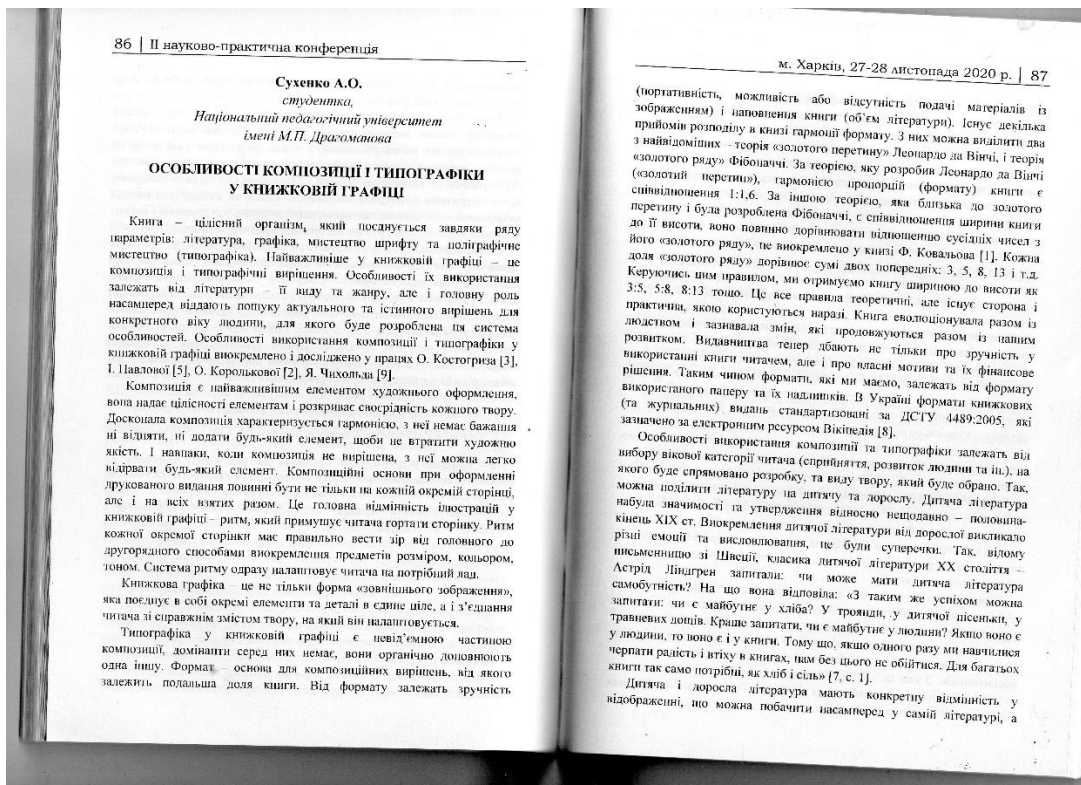
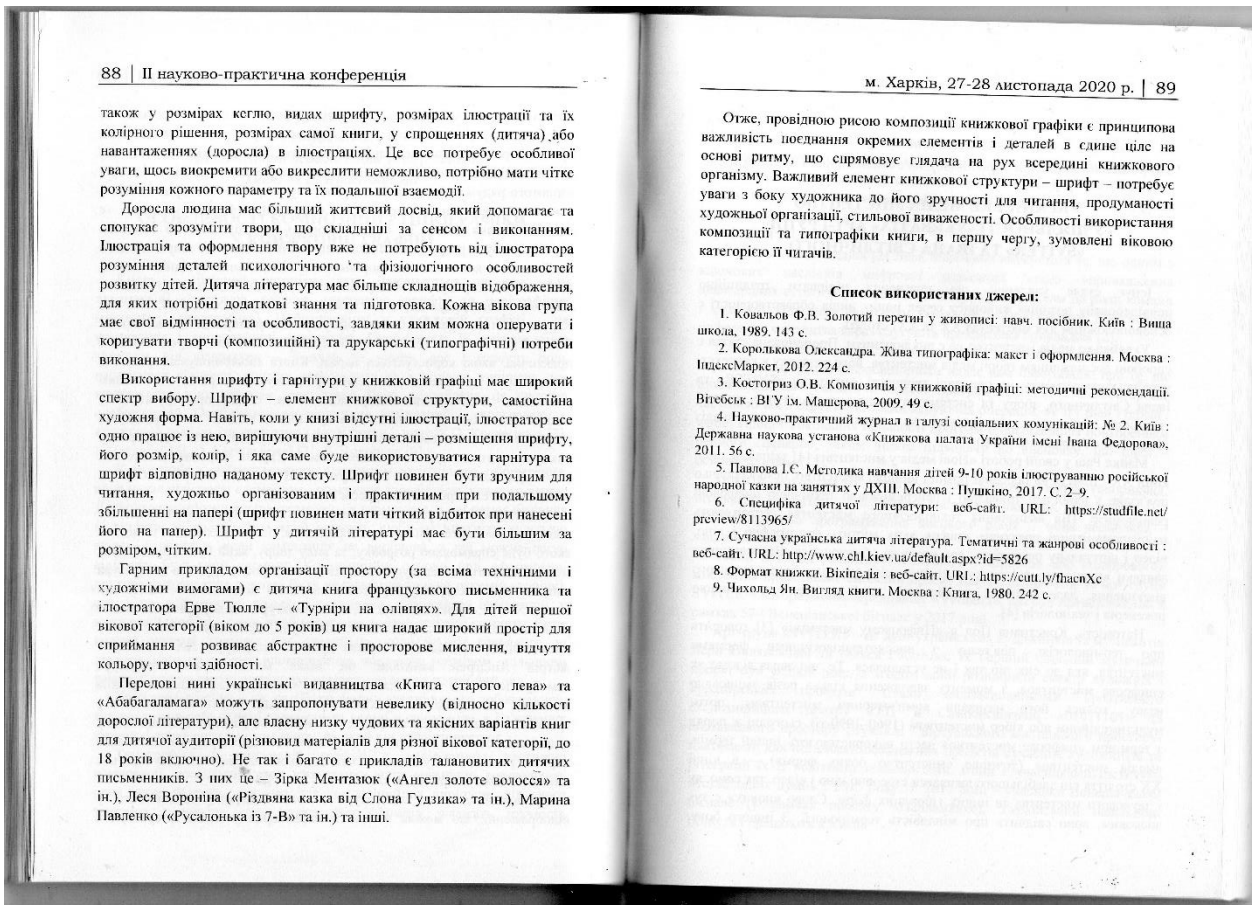


Рис. Ж. 1.2. Наукова стаття



також у розмірах кеглю, видах шрифту, розмірах ілюстрації та їх колірному рішенню, розмірах самої книги, у спрощеннях (дитяча) або навантажених (доросла) в ілюстраціях. Це все потребує особливої уваги, щось викремити або викреслити неможливо, потрібно мати чітке розуміння кожного параметру та їх подальшої взаємодії.

Доросла людина має більший життєвий досвід, який допомагає та спонукає зрозуміти твори, що складніші за сенсом і виконанням. Ілюстрація та оформлення твору вже не потребують від ілюстратора розуміння деталей психологічного та фізіологічного особливостей розвитку дітей. Дитяча література має більше складнощів відображення, для яких потрібні додаткові знання та підготовка. Кожна вікова група має свої відмінності та особливості, завдяки яким можна оперувати і користуватися творчі (композиційні) та друкарські (типографічні) потреби виконання.

Використання шрифту і гарнітури у книжковій графіці має широкий спектр вибору. Шрифт – елемент книжкової структури, самостійна художня форма. Навіть, коли у книзі відсутні ілюстрації, ілюстратор все одно працює із нею, вирішуючи внутрішні деталі – розміщення шрифту, його розмір, колір, і яка саме буде використовуватися гарнітура та шрифт відповідно наданому тексту. Шрифт повинен бути зручним для читання, художньо організованим і практичним при подальшому збільшенні на папері (шрифт повинен мати чіткий відбиток при нанесенні його на папер). Шрифт у дитячій літературі має бути більшим за розміром, чітким.

Гарним прикладом організації простору (за всіма технічними і художніми вимогами) є дитяча книга французького письменника та ілюстратора Ерве Тюлде – «Турніри на олівцях». Для дітей першої вікової категорії (віком до 5 років) ця книга надає широкий простір для сприймання – розвиває абстрактне і просторове мислення, відчуття кольору, творчі здібності.

Передові нині українські видавництва «Книга старого лева» та «Абабаламага» можуть заповнювати невелику (відносно кількості дорослої літератури), але власну нішу чудових та якісних варіантів книг для дитячої аудиторії (різновид матеріалів для різної вікової категорії, до 18 років включно). Не так і багато є прикладів талановитих дитячих письменників. З них це – Зірка Ментазюк («Ангел золоте волосся» та ін.), Леся Вороніна («Різдвяна казка від Слона Гузика» та ін.), Марина Павленко («Русалонька із 7-В» та ін.) та інші.

Отже, провідною рисою композиції книжкової графіки є принципова важливість послання окремих елементів і деталей в єдине ціле на основі ритму, що спрямовує глядача на рух всередині книжкового організму. Важливий елемент книжкової структури – шрифт – потребує уваги з боку художника до його зручності для читання, продуманості художньої організації, стильової вираженості. Особливості використання композиції та типографіки книги, в першу чергу, зумовлені віковою категорією її читачів.

#### Список використаних джерел:

1. Ковальов Ф.В. Золотий перетин у живописі: навч. посібник. Київ : Вища школа, 1989. 143 с.
2. Королькова Олександра. Жива типографія: макет і оформлення. Москва : ИндексМаркет, 2012. 224 с.
3. Костогриз О.В. Композиція у книжковій графіці: методичні рекомендації. Вітебськ : ВІУ ім. Машерова, 2009. 49 с.
4. Науково-практичний журнал в галузі соціальних комунікацій: № 2. Київ : Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», 2011. 56 с.
5. Павлова І.С. Методика навчання дітей 9-10 років ілюструванню російської народної казки на заняттях у ДХП. Москва : Пушкіно, 2017. С. 2-9.
6. Специфіка дитячої літератури: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/8113965/>
7. Сучасна українська дитяча література. Тематичні та жанрові особливості : веб-сайт. URL: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5826>
8. Формат книжки. Вікіпедія : веб-сайт. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Формат\\_книжки](https://uk.wikipedia.org/wiki/Формат_книжки)
9. Чихольд Ян. Вигляд книги. Москва : Книга, 1980. 242 с.

Рис. Ж. 1.3. Наукова стаття

## Додаток З

Виставковий проект



Рис. 3.1.1. Афіша виставки



Рис. 3.1.2. Запрошення

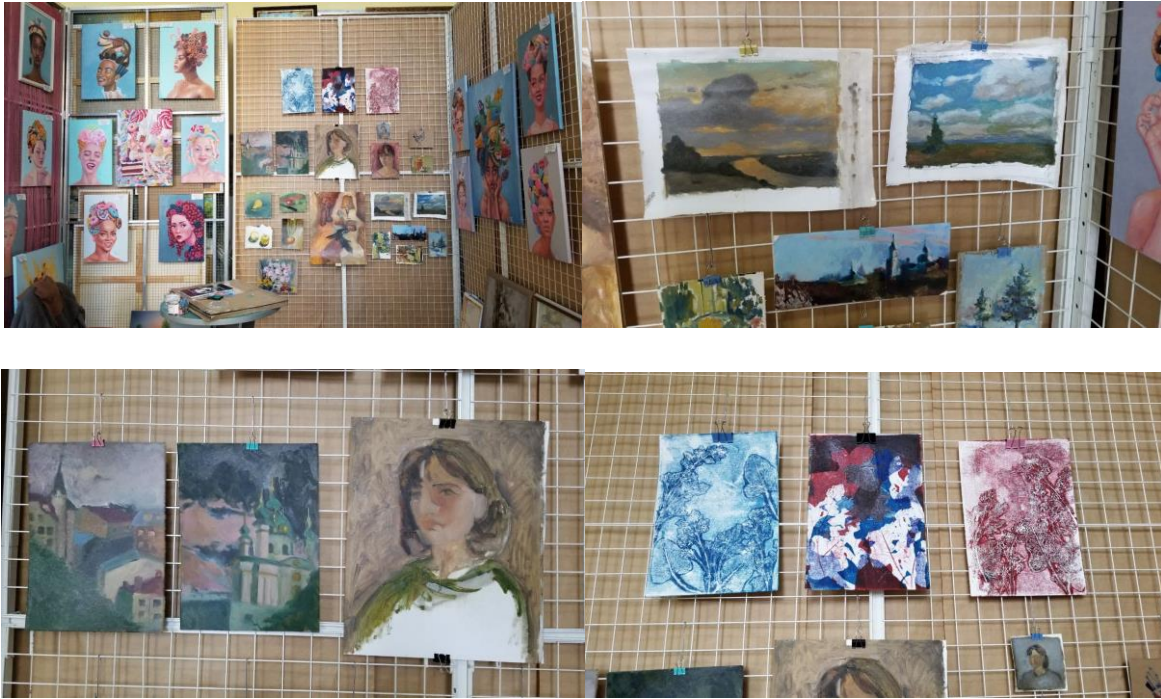


Рис. 3.1.3. Роботи (графіка, живопис)